

Danny

2016

Společnost
Josefa Škvoreckého

Milí přátelé,

to, že se nadále scházíte ve Společnosti J. Š., že zase vydáváte Dannyho a že mnozí z vás stále pracují na Josefově literární památce, mě potěšilo víc než nějaká jednorázová medaile, která, třebaže pečlivě uložena do archivu, stane se více méně památkou mrtvou.

Už je to víc než čtyři roky, co Josef odešel, a mně neuplyne den, abych na něj nepomyslela. Dokonce se mi stává, že když něco hledám, když něco nevím nebo něco potřebuji rozhodnout, první myšlenka je jít se ho zeptat do vedlejšího pokoje, kde sedí u počítače a píše a čte. Jako by tu byl stále vedle mě. Jenomže není, už není. A mně už nikdy nebude veselo.

Josef často říkával, že člověk má být věrný. Věrný přátelům, ideálům a všemu, co kdy měl rád. Vy zůstáváte věrni Josefovi a jeho památce a za to Vám děkuji.

Všecko dobré Vám
všem.

J. Š.

Danny 2016

V dubnu 2016 vydala Společnost Josefa Škvoreckého. Číslo připravil Michal Příbáš. Adresa: Pavly Fořtové 472, 285 06 Sázava. E-mail: kristof@skvorecky.cz. Web: <http://skvorecky.cz>. Technická spolupráce: Kontura design. ISSN: 0862-772X.

REKAPITULACE MÍSTO ÚVODNÍKU

Danny vychází po desetileté přestávce, během níž jsme zřejmě všichni společně považovali jeho dějiny za uzavřené. Důvody není tak těžké uhadnout: poté, kdy svou činnost ukončil vydavatel Spisů Josefa Škvoreckého Ivo Železný, přešla péče o tuto edici do rukou pracovníků Literární akademie, jimž od té chvíle na *Dannyho* prostě nezbýval čas. Literární akademii, jež nesla „v podtitulu“ Škvoreckého jméno, založil v roce 2000 Václav Křištof a mnozí si vzpomínáme na vrcholnou odbornou i společenskou akci, již LA uspořádala, tedy na konferenci k autorovým osmdesátým narozeninám roku 2004 v Náchodě. Převzetí Spisů bylo tedy pochopitelným a logickým krokem, vnější okolnosti mu však nepřály. Aby se mohla LA úspěšně rozvíjet, potřebovala zásadní finanční podporu, kterou jí měl poskytnout nový majitel, německá společnost Educationtrend AG. Václav Křištof v té době působil na radnici městské části Praha 4 a vzhledem k možnému střetu zájmů nechtěl dále setrvávat ve funkci jednatele a výkonného ředitele LA. Změna majitele školy a obměna jejího organizačního i akademického vedení způsobila, že Spisy Josefa Škvoreckého v krátké době „osiřely“ podruhé: LA ztratila zájem o další vydávání, její zakladatel a předseda ediční rady Spisů ze školy odešel. Kroky nové jednatelky Lucie Kuželové pak v roce 2010, resp. 2011 dokonce vedly k mediální a právní kauze „Křištof, Kuželová a spol.“, kterou řešil pražský Městský soud a Nejvyšší soud (oba soudy obžalované v plném rozsahu osvobodily). Spisy Josefa Škvoreckého hned v roce 2008 přešly pod hlavičku nakladatelství Books and Cards a kolektiv editorů vydal v letech 2008–2013 dalších deset svazků. Těžiště činnosti SJŠ se tedy v této době zcela přesunulo na půdu ediční a na vydávání fandovského bulletinu chyběly síly.

Co dalšího se během oněch deseti let událo?

V roce 2006 vyhlásila ještě „naše“ Literární akademie první ročník Ceny Josefa Škvoreckého, udílené nejlepšímu prozaickému dílu ročníku počítaného od června do května následujícího roku. Prvním nositelem Ceny se stal v roce 2007 Jan Novák se svým románem *Děda*; o rok později se však LA na udělení ceny podílela naposledy a od té doby ji vyhlašuje pouze Společnost Josefa Škvoreckého. Laureáty Ceny JŠ se v dalších letech stali Petra Hůlová (2008, *Stanice Tajga*), Tomáš Zmeškal (2009, *Milostný dopis klínovým písmem*), Emil Hakl (2010, *Pravidla směšného chování*), Martin Ryšavý (2011, *Vrač*), Kateřina Tučková (2012, *Žitkovské bohyně*), Jakuba Katalpa (2013,

Němci), Martin Reiner (2014, *Básník*) a Vladimír Poštulka (2015, *Hřbitovní kvítí na smetaně*). V prvních letech byla Cena udělena i ve studentských kategoriích poezie (2007 Magdaléna Rysová, 2008 Jolana Ševčíková, 2009 Alžběta Michalová) a prózy (2007 Andrea Jarošová, 2008 Jan Železný, 2009 Petr Novák).

V roce 2007 natočil dokumentarista a později shodou okolností poslední rektor Literární akademie Petr Kaňka snímek *Gentleman Josef Škvorecký*, který Česká televize poprvé odvysílala 29. ledna 2009 (slavnostní předpremiéra se ovšem konala již 6. ledna v náchodském divadle). V roce 2007 vyšel v rámci Spisů první svazek řady Škvoreckého korespondence (šlo o dopisy, které si autor v padesátých letech vyměnil s Lubomírem Dorůžkou) a v pardubickém nakladatelství Lithos vydal Tomáš Mazal půvabnou publikaci *Pu-*

Tomáš Mazal s Marií Štichovou

tování k Port Arthuru, vycházející i z dosud nepublikovaných pramenů: pokřtěna byla v náchodském divadle 29. září 2007. V brněnském nakladatelství MOBA vyšel v roce 2007 román Jana Zábrany a Josefa Škvoreckého *Vražda pro štěstí* poprvé se jménem Josefa Škvoreckého na obálce. 4. ledna 2009 Česká televize poprvé uvedla film natočený podle detektivky manželů Škvoreckých *Setkání v Praze, s vraždou* (scénář Josef Eismann,

režie Jitka Němcová), 7. února téhož roku měla v pražském Divadle Komedie premiéru dramaturgie *Lvičete* (režie Viktorie Čermáková) a o pouhých devět dnů později byla ve Viole poprvé uvedena inscenace *Legendy Emöke* (režie Miloš Horanský). V dubnu 2009 byl Josef Škvorecký v Torontu ve vážném stavu hospitalizován a domů se vrátil až v polovině srpna. V nepřítomnosti mu byla 26. května 2009 v Praze udělena Cena Společnosti pro vědy a umění a v rámci Spisů vyšli v téže době *Zbabělci* v původní rukopisné verzi (edičně je připravil a bohatě komentoval Michael Špirit). V roce 2010 jsme vydali edici Škvoreckého korespondence s Janem Zábranou *Jak je ve větě člověk*, která se toho roku v tradiční anketě Lidových novin umístila na pátém místě, a v Argu vyšel *Prezident Krokadýlů* Warrena Millera se jménem Josefa Škvoreckého jako překladatele. 14. března 2010 Česká televize premiérově uvedla film *Ryt-*

mus v patách, který natočila Andrea Sedláčková podle vlastního scénáře, jenž však do značné míry odpovídal Škvoreckého knižně vydanému scénáři *Malá pražská matahára*. V říjnu 2011 se Josefův zdravotní stav znovu vážně zhoršil, nádorové onemocnění bohužel odolalo četnému ozařování a na chirurgický zákrok si lékaři netroufli. V posledních měsících jeho života se o něj kromě Zdeny starali Michal Schonberg, Vladimír Pucholt, neteř Zuzana Novotná a další blízcí přátelé. Josef Škvorecký zemřel 3. ledna 2012 v Torontu.

Mši v pražském kostele sv. Salvátora sloužil dne 11. ledna 2012 Tomáš Halík. 9. února 2012 se v náhodském divadle uskutečnil vzpomínkový ve-

čer. Na domě v ulici Na Březince 13 na pražském Smíchově, kde manželé Škvorečtí bydleli do roku 1960, byla 27. února odhalena pamětní deska. Soukromé gymnázium nesoucí autorovo jméno připomnělo jeho památku v dubnu téhož roku čtyřiaadvacetihodinovým Nonstop čtením z děl vydaných nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers. V náhodské Městské knihovně byla instalová-

Zdena Škvorecká na vzpomínkovém večeru v Torontu

na Škvoreckého busta, kterou vytvořil Jindřich Roubíček. 27. září 2012 se uskutečnil vzpomínkový večer v Torontu, jehož se jménem SJŠ zúčastnili Alena Přibáňová a Václav Křištof. Téhož roku publikoval profesor náhodského gymnázia Aleš Fetters monografii *Josef Škvorecký a Náchod*.

Postupně bohužel odcházeli i Josefovi přátelé. Již 25. ledna 2008 zemřela Marie Štichová (Lizetka) a o rok později, 20. prosince 2009 Bohumír Španiel, z několika knih známý jako Rost'a Pittermann. 15. srpna 2012 zemřela Marie Nosková (Marie Dreslerová z *Prima sezóny*) a 9. srpna téhož roku Ladislav Čerych (ze *Zbabělců* znám jako Šerpoň). 27. února 2013 zemřel Jaroslav Celba (Harýk) a 16. prosince téhož roku další z nejbližších přátel, hudební publicista Lubomír Dorůžka.

V květnu 2012 změnilo majitele i Soukromé gymnasium Josefa Škvoreckého a po roce a půl opustilo i tradiční adresu Legerova 5, Praha 2. Gymnázium zprvu pokračovalo v pravidelných výročních čteních věnovaných Josefu Škvoreckému, posléze však tato aktivita přešla do péče bývalých pedagogů gymnázia a od letošního roku Společnosti Josefa Škvoreckého.

11. května 2014 byla instalována Lavička Josefa Škvoreckého v Náchodě (autorem je sochař Josef Faltus) a v den jeho nedožitých devadesátin byla odhalena druhá pražská pamětní deska, tentokrát v Patočkově ulici v Praze 6, využívající známou karikaturu nakreslenou Ondřejem Suchým. Pod názvem *Škvorečtí* vydal téhož roku knihu svých vzpomínek a korespondence publicista a autor cestopisů Ota Ulč.

Škvoreckého dílo nyní nežije jen v dalších knižních vydáních jeho románů (v posledních pěti letech *Tankový prapor*, *Příběh inženýra lidských duší*, *Zbabělci*), novel (*Legenda Emöke*), povídek (*Sedmiramenný svícen*) i překladů (*Dáma v jezeře*, *Sbohem armádo*, *451 stupňů Fahrenheita*, *Diamant velký jako Ritz*), ale také v divadelních inscenacích: 18. října 2014 měla v chebském Západočeském divadle premiéru Krobotova a Oslzlého adaptace *Příběhu inženýra lidských duší* a 16. října 2015 v dramatinizaci Vladimíra Fanty

Z výstavy v náchodské Městské knihovně

uvedlo ostravské Divadlo Petra Bezruče na jevišti vůbec poprvé i autorovu slavnou prvotinu, román *Zbabělci*. Adaptace próz se ovšem objevují i na studentských scénách: po povídkách *Ze života lepší společnosti*, inscenovaných v Uherském Hradišti, nastudovali v brněnském Divadelním studiu „V“ *Prima sezónu* (scénář Hana Řehulková, režie Katka Adamcová Kusá, prem. 6. 6. 2015).

Za poměrně vyhrocených okolností, důkladně sledovaných republikovými médii, skončila v červnu 2015 existence Literární akademie, jež už ovšem dlouhodobě užívala název International Art Campus Prague a k odkazu Josefa Škvoreckého se příliš nehlásila (o jejím zániku více v rubrice *Události*).

2. března 2016 podepsal předseda Společnosti Josefa Škvoreckého Václav Křištof Memorandum o spolupráci s městem Náchod. Členové Společnosti se stejně jako každý rok i letos sejdou na valné hromadě. K jejímu datu, tedy k 5. dubnu 2016, jsme připravili i toto číslo *Dannyho*. Třeba se jím otevírá nová řada časopisu...

Michal Přibán

KAPKY JAZZU V MÝCH KNIHÁCH

Josef Škvorecký

Jak se člověk stane spisovatelem?

Způsobů je asi mnoho, ale vždycky se mi zdálo, že nejvyššiplanější cesta k postavení romanopisce je ta, která ambiciózního mládence zavede ke krásné literatuře jako k poslednímu útočišti. Faulkner řekl, že každý mladý spisovatel se chce stát nejdřív básníkem; když neuspěje, je z něho romanopisec.

V kategorii krásné literatury je poezie žánrem nejhudebnějším – nebo tomu tak alespoň bývalo. Od Whitmana už poezii píše velice málo lidí. Většina z nich jenom popisuje stránky krátkými řádky, které nemají ani rýmy, ani rozeznatelné metrum nebo dokonce ani rytmus. Ale pro mě je poezie spojena s hudebními prvky: s aliterací, metrem, příznačnými motivy, onomatopoei atd. Tyto prvky naznačují, že zpočátku byla poezie nerozlučně svázána s hudbou a básníci byli vlastně popzpěváky antického světa.

Ale literatura je pro citlivého mladého člověka posledním útočištěm ještě v jiném smyslu. Opět Faulkner ve své *Vůni verbeny* v románu *Neporažení* definoval tuto jinou záchranu před frustrací se stručností, která je u tak magického spřádače nekonečných vět nezvyklá: Ti, kdo umějí, to dělají, ti, kdo neumějí a dostatečně trpí tím, že neumějí, o tom píší.

Kupodivu má toto pozorování blízko k tomu, jak Freud popisuje proces sublimace a jak se člověk stává umělcem. Vezměte si chudého, introvertního mladíka, který není obzvláště hezký, a proto se ostýchá. Kolem je spousta hezkých dívek, ale on to s nimi neumí. Jeho jedinou nadějí je zbohatnout, protože bohatí, ať jsou jakkoliv oškliví, z nějakého důvodu nikdy netrpí nedostatkem ženské společnosti. Ale kromě toho, že je nepohledný a ostýchavý, je tenhle mládenec také zoufale netalentovaný k obchodu a k povoláním, v nichž se vydělávají peníze. Nedaří se mu nic jiného než snění. Ale jednoho dne začne své sny zachycovat na papír. O mnoho let později přijde den, kdy nějaký nakladatel přijme jeho sny k vydání. Po dalších letech se ze snílka stane úspěšný autor, nadělá spoustu peněz, a ačkoliv mu věk na kráse ne-

přidal, zjistí, že má kolem sebe spoustu krásných žen. Většinou už je příliš pozdě, ale lepší pozdě než nikdy.

V mém případě to bylo podle Faulknera i podle Freuda. Asi v osmi letech mě zle postihl zápal plic, na což se v době před penicilinem umíralo. Málem jsem se s tímto světem rozloučil a po řadu let mě to vyloučilo z obvyklých zábav kluků z malého města v horách, jako je lyžování, hokej, fotbal nebo lezení na stromy a krádení jablek soptícím sedlákům. Panoval názor, že takové věci nejsou dobré pro zdraví churavoučkových chlapců; k těm jsem nesporně patřil a maminka mě před nebezpečnostvými světa sportu pečlivě chránila. Tak se ze mne stal mimořádně stydlivý snílek.

Předmětem mých snů byl život plný dobrodružství, k němuž neoddělitelně patřily dívky. V městečku v horách byly také součástí mého každodenního života, ale byl jsem příliš ostýchavý, než abych s nimi mohl podnikat to, co ve snech.

Ve studentských letech

Konečně nadešel ten nevyhnutelný okamžik: začal jsem své sny zapisovat a vytvořil jsem řadu nedokončených prvních kapitol nedokončených dobrodružných románů, jejichž hrdinou byl maloměstský kluk z Čech, odmítnutý místní kráskou, který měl v následujících (ale nenapsaných) kapitolách odejít do Ameriky, udělat úspěšnou kariéru jako gangster v Chicagu a po letech (ale ne po mnoha, protože kráska měla být pořád ještě kráskou) se vrátit do svého rodného Balíkova a odvést si svou, teď hořce litující, lásku mladých let do Větrného města.

Moje literární dráha tedy začala přesně podle Freuda. Vyvrcholila – ve skromném rozsahu – také podle Freuda. Ale mezitím se stalo něco důležitého. Otec mi dal gramofon na kliku a já si koupil pár desek. Bylo to někdy snad v roce 1940, Amerika ještě neválčila s Německem

a k dostání stále byly americké Brunswicky. Ten, který jsem si koupil, se jmenoval I've Got a Guy, nahrál ho orchestr Chicka Webba a na etiketě jsem si přečetl „with a Vocal Chorus“. Ten vokální chorus byl anonymní a swingoví fanouškové v Čechách tenkrát naslouchali především plnému zvuku big bandu; zpívaný refrén byl nutným zlem. A textu ostatně stejně nerozuměli. Ale po letech jsem zjistil, že tímto konkrétním zlem byla Ella Fitzgeraldová, a okamžitě jsem si začal fandit, protože zpěv na téhle nahrávce se mi hrozně líbil. Přesto to však nebyl ten hlas, který mi učaroval na celý život; byly to medové plástve Webbových zpívajících a mluvících saxofonů. Nikdy jsem neslyšel nic ani trochu tak krásného. Napadlo mě jediné srovnání – s fiktivní hudbou nebeských sfér Johanna Keplera. Tahle krásná hudba si mě podmanila na celý život.

A nyní nastupuje faulknerovská část mé dráhy. Otec sice dlouho vzdoroval, ale nakonec mi koupil tenorsaxofon. Hrál jsem na něj bídně; vlastně příšerně, a sám jsem to věděl. Takže jsem trpěl. Dostatečně dlouho, a psal jsem o tom. Místní krásky z prvních kapitol mých nedokončených románů zůstaly a zůstal také návrat jejich původně odmítnutého ctitele, teď už slavného muže, z Ameriky. Ale jeho kariéra ve Spojených státech se radikálně změnila. Svůj sex-appeal už teď nezískával jako vítěz gangsterských válek, udělal si (opravdu velké) jméno jako tenorsaxofonista, vystupující v nejlepších newyorských a hollywoodských nočních klubech.

Tento druhý seriál neměl tolik nedokončených prvních kapitol jako první gangsterská sága. Rychle jsem vyrůstal: brzy jsem si uvědomoval, jak směšná je tahle snivá sublimace literaturou. Také jsem si už osvojil jistý způsob, jak na to s děvčaty, zvláště když mi jedna horalka pomohla zbavit se ostýchavosti – a potom umřela. Ale stále jsem trpěl tím, jaké zvuky jsem dostával ze svého tenora: stále mě to hnalo, abych o tom psal.

Koncem války jsem musel hraní nechat a tenora prodat. Mým těžce postiženým plicím neprospívalo, když jsem se pokoušel posílit je foukáním do saxofonu, a nakonec mi náš rodinný lékař zakázal v takovém nesmyslu pokračovat. Mám-li být upřímný, byla to pro mě úleva: měl jsem totiž konečně dobrou výmluvu, proč toho musím nechat. Teď to byla nezbytnost, což nedostatek talentu není nikdy. Ale pořád jsem trpěl a pořád jsem o tom musel psát.

Týden mezi 4. a 11. květnem 1945 ze mě udělal skutečného spisovatele. V mém rodném městě se bojovalo. Ocitl jsem se uprostřed bitvy, byť jen velmi malé. Válka končila, jeden politický přízrak mizel mezi splašky historie, druhý se rychle blížil z Východu. Byl to čas vzrušení, napětí a temných

předzvěstí. Právě takový silný, mnohostranný zážitek, jaký způsobuje změnu kvality. Já, dospívající spřádač trapných, jakobyhollywoodských romantických příběhů, jsem se změnil ve vypravěče (jehož příběhy, soudě podle relativního úspěchu mého prvního románu, začaly dostávat nějaký smysl).

Ten květnový týden byl prostě kouzlo: nikdy jsem nežil tak intenzívně. Zúčastňoval jsem se událostí se skupinou kamarádů, kteří byli všichni jazzmani, daleko lepší než já, členové big bandu Miloslava Zachovala: balík silných citů pro válečné dobrodružství, pro hudbu a pro přátele, kteří ji dokázali tak dobře dělat, se rozvázal do románu, který jsem nazval *Zbabělci* (proč *Zbabělci*, to nevím). Chtěl jsem napsat magický román: těsně před koncem války se mi do rukou dostal esej básníka Josefa Hory. Razil v něm název pro takový druh prózy, jaký by podle něho měl v české literatuře vzniknout: magický realismus. Nemělo to nic společného s daleko pozdějším pojetím Gabriela Garcíi Márqueze. Podle Hory měla magičnost vyzářovat z vysoce vzrušeného stylu, nikoli ze směšování reality s fantazií.

Potom, brzy po válce, se mi do rukou dostal román *Sbohem, armádo!*, a to bylo další zjevení, v němž jsem našel ten magický styl, o kterém mluvil Hora. Na židliče před koncertním křídlem v domě svého strýčka v Praze, kde jsem jako student přespával a snídal, jsem začal psát.

Jak jsem si vyvolával ony vzrušené, nebezpečné, intenzívně prožívané dny, od nichž tehdy už uplynuly tři roky, vynořila se z mlhy událostí řada vzpomínek, které nabyly jasných obrysů. K nejjasnějším patřilo několik okamžiků, v nichž se ozýval jazz. V chladném dešti onoho jara, obklopeni rachotem posledního válečného střetnutí, nevzdali se členové orchestru nikdy své hudby.

Napsal jsem svůj román kolem těchto ohnisek intenzity, aniž bych věděl proč – zřejmě to byl čirý instinkt – a intenzita dosahovala vrcholu tam, kde splynula se silou hudby, která mi na celý život učarovala. Aniž bych přemýšlel, jak psát o jazzu, jak slovy rozeznít tu hudbu, kterou jsem nedokázal vyloudit ze svého nástroje, vklínil jsem do svého prvního románu několik pasáží, které se, jak doufám, alespoň trochu blíží tomu, co Joyce nazýval *epiphany*.

Jistě jste si všimli, že ve *Zbabělcích* nejsou žádné technické hudební výrazy (snad kromě několika základních slov), žádný pokus popisovat hudbu pomocí stupnic, akordů, modulací atd. Jedno jsem věděl: píši román, ne hudební pojednání. Soustředil jsem své síly na pokus popsat a vyjádřit, jak jsme my, tehdejší mladí lidé, jazz cítili, co pro nás znamenal a jak těžké bylo se s ním ve světě Árijců vůbec setkat.

Pouhé tři roky po válce se jazz znovu stal úzkoprofilovým zbožím: v obchodech nebyly žádné západní desky, v koncertních síních a kavárnách žádné americké kapely. Sama hudba napůl zakázaná a zachmuření ideologičtí zabeďněnci zachmuřeně vysvětlovali, jak zhoubně dekadentní ty divoké zvuky jsou. Tu a tam, v obskurních miniaturních špeluňkách, dosud neodhalených počišťovači společenského života, posledních pár Mohykanů sloužilo své černé mše pro nepatrné kongregace zarytých aficionados. Zůstali anonymní a zmizeli ve stále útočnější temnotě, zahalující poledne Stalinových posledních dnů. Špeluňky brzy zavřeli a obskurní půlnoční muzikanti už se nikdy neobjevili. Žijí jen v postupně blednoucích vzpomínkách oné hrstky, která zůstala věrná i za časů těžce zkoušejících lidské duše. V povídce *Bebop Richarda Kambaly* jsem těmto stínům z minulosti složil malý hold.

Uprostřed šedesátých let začal pražský establishment (nepříliš ochotně) jazz přijímat: nebyl pro něj už společenský nebezpečný. Stala se z něho nostalgická hudba pro fanoušky středního věku a rychle se rozvíjející výzva pro několik vybraných mládenců mimořádného talentu. Mladé masy šilely pro rock'n'roll: z těchto neklidných segmentů lidstva s velmi malými zkušenostmi ze života a s velmi hlubokými city pro život sám lze v nepředvídatelné složitosti společenské reality a ideologických iluzí udělat zapálené stoupence establishmentu stejně dobře jako jeho nejnebezpečnější odpůrce. Ale to už jsem se stal známým, přesně řečeno nechvalně známým spisovatelem. *Zbabělce* zakázalo Předsednictvo Ústředního výboru KSČ, což mi poskytlo reklamu, jaká se nedá koupit za peníze. O pět let později totéž Předsednictvo román zase povolilo a já byl miláčkem čtenářů. Ale jelikož vývoj probíhá vždycky jako teze a antiteze, titíž kritikové, kteří kdysi *Zbabělce* odsoudili ve jménu lidové literatury (tedy románů, které by mohly číst masy), teď až do nebe velebili Franze Kafku, Becketta a francouzský nový román. Pěli také ódy na domácí prózu, která mně připadala chladná, vykalkulovaná, těžko pochopitelná (ne-li vůbec nepochopitelná) a bez života.

Ale takový byl hlas doby. Pro kritiky (které čtenáři naštěstí ignorovali) jsem byl tradicionalistický vypravěč; možná humorný, ale nezajímavý, protože už jsem nebyl inovátor. I když jsem dával přednost citům čtenářských mas, nedokázal jsem kritiky ignorovat. A tak jsem se rozhodl napsat něco, čemu latiníci říkají apologia pro vita sua (omluva za vlastní život). Ale nechtěl jsem psát o literatuře, protože literatura byla ve skutečnosti jen mé poslední útočiště. Chtěl jsem psát o tom, co jsem měl tolik rád, tak, aby mi to nikdo nemohl vyrvat. Říkal jsem si, že podaří-li se mi o „mé“ hudbě napsat opravdu dobře, pak se ta omluva bude vztahovat i na mou prózu.

Zárodek toho příběhu jsem v sobě nosil po léta. Vyprávěl mi ho náhodou jeden kamarád. Nebyl jsem netrpělivý; věděl jsem – jako to vědělo mnoho jiných autorů – že ten příběh už vlastně je napsán, někde hluboko na dně, a že na hladinu vypluje, jakmile dozraje, jako pramen, který vytryskl ze skály pod dotykem Mojžíšovy hole.

Čas dozrál a já jsem napsal *Bassaxofon*. Pro mě je ta knížka vlastně jakousi dlouhou sérií epiphany – vlastně jedná velká epiphany. Napsal jsem ji za dva nebo tři dny, a když jsem ji pak přepisoval na stroji, nezměnil jsem jediné slovo. Je o hudbě a o literatuře a o životě a o smutku, radosti, o mystériu, o všem, právě tak jako hudba je o tom všem, o záhadě naší existence.

Dovolte mi prosím na závěr citovat pasáž z knížky, která pro mě byla sladkotrpkou cestou do dnů mladosti, teď už mizejících v bezedné vzdálenosti času. Tahle knížka už nebyla o tom, co jsme kdysi cítili k jazzu nebo o jeho situaci ve světě Árijců. Tahle knížka už nebyla o hudbě. Byl to pokus vyluzovat hudbu slovy, vyjádřit její podstatu jazykem. Byl to pokus vytvořit z písmen jazz, který by vyvolal odezvu v tajemných buňkách našeho mozku, v nichž se písmena změň v obrazy, významy a v tomto případě snad i ve zvuky:

Najednou za mnou řekl Lexa:

Dobrý večer, slečno. Benno Mánes nám říkal, že prý ovládáte hru klavírní?

Zelené blesky šlehly přes mou hlavu.

Ovládám, řekla. Krásně.

Tak copak dybyste nám něco krásně zahrála, zašklebil se Lexa.

Ale ne jazz.

Můžete všechno, slečno, pravil Lexa.

Karla-Marie vstala a vykročila k pianu. Všiml jsem si, že má punčochy a střevíce z umělého semiše s páskem kolem kotníčků. Usedla k pianu a bez dlouhých cavyků spustila Bacha.

Nikdy bych nebyl věřil, že do starého Bártova pianina se vejde taková muzika. A že do staré Bachovy fugy se vejde tolik pekelnosti, ačkoliv to byl takový zbožný varhaník. Zdálo se mi, že na pianině planou černé svíce, a slečniny bílé ruce uprostřed vši té černi pracují po černých klávesách. Dolů do hřmících basů, nahoru do drátěných výšek. Kolem slečny Weberové a černé mše jejich notiček se shromáždila celá kapela a přešly ji obvyklé žertíky. Benno měl hubu zase pootevřenou a Harýkovy prsty samy od sebe neslyšně pátraly po hmatníku. Brynych vytáhl smetáček a docela tiše, doce-

la jemňoučce začal v rytmu té čertovské fugy šimrat kůži. Slečna Weberová v dlouhých černých rukávech pracovala jako fantastické dynamo, muzika ne z nebe, odjinud, já věděl odkud, ale nechával jsem si to pro sebe, se valila jako pomeranči a peklem vonící kaše z nějakého žhavého hrnečku vař a celá kapela v ní pomalu vízla, až uvízla. Brynychova košťátka už tancovala podle perleťového rytmu nehtů na černých klávesách, Haryk zahrál akord, pak druhý. Třebaže čertice nehodlala hrát jazz, hrála ho, sáhl jsem po tenorovi, natáhl jsem uši, měl jsem je nějaké dlouhé a do špičky, zahlédl jsem, že Benno strčil sordinku do korpusu a po něm Venca a oba přiložili nátrubky k ústům a zdvihl se Fondův prst, slečna Weberová příšerně rychle sestupovala po černých schodech do podzemní jeskyně, ale druhá slečna Weberová, druhé já slečny Weberové najednou po bílých schodech začalo vystupovat zas na světla vysokooktávového žebříčku, a Fonda kývl kudrnatou hlavou, polohlasem dýchl Es! a my jsme lehounce zaduli tichý, vyznívající, sordinovaný akord, z něhož se slečna Weberová v obou svých inkarnacích rozeběhla seshora dolů po schodech do jeskyně, levička trochu napřed a za ní pravička, perleťové nehty se kmitaly po klávesách a na prostředníku levé ruky žlutý prsten s červenou růžičkou, Fonda dých, tichounce jsme zaduli nový akord, uchopil mě neurvale přítel slečny Weberové, voněl po pomerančích, tak to byl on, ona byly ty fialky, svými dvaceti prsty vzal každý můj prst mezi dva své a já vystoupil z nadýchnutého akordu a kozlím témbrem jsem se vysmýkal z jeskyně do záře pekelných ohňů, prsty mi pevně seděly na té jiné perleti, slyšel jsem, jak slečna Weberová udeřila, ale tiše, nikde neslyšený akord a smýkal jsem se mimo akcenty přes jiný, dýchnutý kapelou, nahoru a nahoru, až už to dál nešlo a zřítíl jsem se na cé, na há, na bé, kozel zamečel a zaprskal byk, Venca provedl několik chraplavých smyků a prstíky slečny Weberové si opět pohrály vysoko na černém výsluní černých kláves, když vtom je okřikla Bennova trumpeteta, drsným sprostým frázováním zlomila slečninu škádlivou fugu, bůhví jak, za námi zaduněl Brynychův velký buben a slečna se podvolila, zdálo se mi, že radostně, a z fugy jako netopýr vyletěla Sweet Georgia Brown, Benno jí byl plný, mezi jeho opožděné synkopy počala slečna Weberová vrážet podivuhodné klíny obrovských akordů... It's been said... něco mezi dur a moll...she knocks'em dead... trumpetou se prodral Lexa, pak já, Venca, Fonda přisedl k nejzazšímu konci klávesnice a zabasoval, celá kapela se rozehřměla jako nějaká swingující filharmonie, jenom já věděl, odkud se to vzalo ...when she lands in town... Tak jsme bēsnil, až se žárovka na šňůře nad námi kymácela, a pootevřenými okny se valila na Kostelec muzika ani z Lince, ani z Chicaga, z pekla, slečna Weberová

se mezi námi obratně proplétávala po svých černých notičkách, její štíhlá černá záda se kymácela nad černými klávesami, které vespod rozehrmával Fonda do černavy přicházející bouře, a najednou se slečna Weberová se smíchem zhroutila na klávesnici a vyrobila ten vůbec nejfantastičtější akord, řev kapely utichl...

Slečno! řekl užasle Haryk. Páni! Slečno Weberová!

A čarodějka se smála na celé kolo a do černé sponky uvěznila neposlušný bronzový pramínek.

Vždycky jsem chtěl být jazzman. Chtěl jsem vyrábět krásné drsné zvuky tím, že budu přes bambusový plátek dýchat do kovového těla geniálního vynálezu pana Saxe. Ale můj talent a mé zdraví na to nestačily. Začal jsem o jazzu psát básně, ale můj talent nevyhověl ani požadavkům tohoto žánru. Krásnou prózu jsem si vybral jako poslední útočiště. Ale pořád jsem chtěl dělat hudbu. Taky jsem chtěl psát o lidech, a psal jsem. O těch obvyklých věcech, o nichž romanopisec píše. Ne zrovna o jazzmanech: někteří pijí a fetují, někteří ne, někteří se sami zničí v mladém věku, někteří se udrží do věku Abrahamova. S výjimkou těch kluků z kapely Miloslava Zachovala jsem žádného jazzmana neznal tak důvěrně, abych si myslel, že ho můžu zasadit do románu. Ale znal jsem jejich hudbu. A tak to musela být hudba, útržky hudby v síti mých slov. Útržky hudby v mých příbězích o mužích a ženách. O věcech, o nichž romanopisci obvykle píší.

Není na mně, abych posoudil, do jaké míry se mi to zdařilo.

Tento článek vyšel pod titulem Drops of Jazz in My Fiction v časopisu Black American Literature Forum (č. 3/1991, s. 621–632), který vydává Universita v St. Louis. Do češtiny ho pravděpodobně přeložil Lubomír Dorůžka, který pak text využil při přípravě jednoho z rozhlasových pořadů o díle svého přítele Josefa Škvoreckého. Článek je zde s největší pravděpodobností česky otištěn poprvé.

USNUL JSEM, NIC SE MI NEZDÁLO

Alena Příbáňová

Větou citovanou v titulku končí Danny Smiřický své vyprávění v novele *Obyčejné životy*. Pro „stálé čtenáře“ srozumitelnou narážkou na *Zbabělce* Josef Škvorecký v roce 2004 definitivně uzavřel románovou řadu, jejíž hrdina snad se štěstím, ale nikoli beze ztrát prošel osudem českého intelektuála druhé poloviny dvacátého století. Na začátku cesty stál onen dívkami a jazzem omámený, zvědavý a dychtivý mladík, jehož rozlet do světa plného vzrušení, barů, muziky a ještě krásnějších, světáckých dívek (z nichž některá se do něj konečně zamiluje), byl válkou odložen na neurčito. A na jejím konci zestárlý a poněkud posmutnělý, životem poučený vypravěč *Obyčejných životů*, který se šedesát let po maturitě do rodného města vrátil na schůzku se spolužáky, těžko usíná s hlavou plnou jejich tragických životních příběhů.

Nad *Obyčejnými životy* nelze přehlédnout, že cestou z Kostelce přes Prahu do kanadského exilu Danny vedle mladické naivity poztrácel i většinu důvěřivé, byť poněkud egocentricky směřované naděje v lepší příští, která je katarzí *Zbabělců*. Zlost nad politickými poměry, respektive nad další diktaturou preventivně potírající vše, co jí intelektuálně či mravně vzdoruje, zaznívající z *Miráklu*, a výsměch ideologické tuposti koncentrovaný v *Tančkovém praporu* postupně vykrytalizovaly do jiného pocitu, do jakési obecnější obavy či skepse. Konfrontace s uvažováním svobodného světa, kam Danny spolu se svým autorem odešel poté, co v Československu ztroskotal pokus nastolit demokratičtější poměry, ho v *Příběhu inženýra lidských duší* přivedla k poznání, že lidská zkušenost, jakkoli otřesná a varovná, je nepřenositelná, čehož přímým důsledkem je nepoučitelnost těch, kteří přicházejí po nás. Snad proto, že byl vždycky menší cynik a egoista, než za jakého jej považovali recenzenti *Zbabělců*, se Danny s tímto zaoceánským poznáním smiřuje nelehko a nerad. Schovává se před ním do intimity svých vzpomínek, z nichž si dokáže přivolat ty příjemné, ačkoli i ty opačné na něj neodbytně útočí a bezpečně v něm střeží hranici mezi nostalgií a sentimentem.

Možná i proto později v *Obyčejných životech* nad úlevou z příchodu nových poměrů (či přesněji z konce těch starých) převládá smutek – velmi intimní, konkrétní smutek nad tím, že ač se Dannyho generace dočkala pádu komunismu a někdy snad i jisté morální satisfakce, na skutečnou nápravu křivd bylo už zpravidla pozdě, a ani potomkům těch, co je se štěstím přečkali, nelze zaručit, že lidé časem znovu neuzrají k podobné hlouposti.

Danny a jeho druhá já

Josef Škvorecký nikdy nepopíral, že Dannyho stvořil jako své alter ego, své smělejší, hudebně nadanější a u žen úspěšnější literární „já“, které nicméně těžilo z jeho vlastních prožitků a zkušeností. Hledáním paralel mezi literárním hrdinou a skutečným autorem se bavilo mnoho generací čtenářů a mnozí se ochotně nechávali oklamat jejich podobou, jako ony starší dámy, které se nedávno u vedlejšího stolu v kavárně navzájem ujišťovaly, jaký byl Škvorecký vynikající saxofonista. Snad ho prý dokonce slyšely osobně, nevím – jisté však je, že takové vítězství *Dichtung* nad *Wahrheit* by autora pobavilo. Tato drobná komická příhoda však mimoděk naznačuje, že v něčem byl Škvorecký přece jen úspěšnější než světák Smiřický. Díky výjimečným vypravěčským schopnostem uměl z prožitého či zaslechnutého stvořit literaturu skutečnější než skutečnost. Elegantně a hravě dokázal to, oč se Danny v *Inženýrovi* marně snaží – dát své osobní, individuální zkušenosti takovou podobu, aby ji druzí dokázali sdílet, přijmout, pochopit. Dokladem je ostatně i prestižní kanadská literární cena, Govenor General's Award for Fiction, která mu byla v roce 1984 udělena právě za *Příběh inženýra lidských duší*: za román o tom, že tísnivé evropské zkušenosti Kanadčané s ohledem na svou poklidnou historii nemohou rozumět. Přesto porozuměli – s pomocí Paula Wilsona, životem v Československu poučeného Kanadčana, jehož kongeniální

ni překlad beze zbytku dostál kvalitám knihy.

Škvorecký sám své vypravěčské schopnosti často mírně bagatelizoval. Dovolával se svých dvou oblíbenců, Faulknera a Hemingwaye, a tvrdil, že spisovatele z něj kromě dětských nemocí, které ho připravily o možnost běhat venku s ostatními kluky, učinila pře-

devším nesplnitelná touha stát se barovým saxofonistou, která jej přinutila namísto hraní pouze o hraní psát, a pak zkušenost s válkou, která je podle Hemingwaye pro spisovatele pravým požehnáním. Ani trýznivé vědomí nedosažitelného snu, ani mládí poznamenané nejprve nacistickou okupací a poté komunistickým převratem však neodělá spisovatele z každého, ba ani nepromění každého spisovatele ve spisovatele Škvoreckého kvalit. K tomu je třeba i dalších schopností – například odvahy psát podle vlastního přesvědčení, kterou Škvorecký osvědčil nejen v mýtoborných *Zbabělcích*, ale mnohokrát i později, když vykročil mimo očekávání věrných čtenářů (třeba tehdy, když se po svém opus magnum, *Příběhu inženýra lidských duší*, vydal na pole historického románu). Je třeba také najít vlastní jazyk a styl; o tom, že jej Škvorecký hledal promyšleně a důsledně, svědčí jeho juvenilní prózy, později vydané ve *Spisech*. Poučení nacházel nejen u zmiňovaného Hemingwaye a dalších moderních amerických spisovatelů, ale i třeba u milovaných detektivkářů v čele s E. A. Poem nebo Wilkie Collinsem.

Tím nejpotřebnějším pro spisovatele jeho typu však bezesporu je schopnost reflexe a sebereflexe, a pak značná dávka empatie k druhým, která pomáhá překročit hranici mezi individuálním a univerzálním. Čteme-li si ve Škvoreckého vzpomínkách, rozhovorech a v rozsáhlé korespondenci, uvědomíme si, že z jeho prožitků zdaleka nečerpal jen Danny Smiřický. V zoufalém tónu dopisů, které psal příteli Lubomíru Dorůžkovi v padesátých letech, kdy musel po studiích odejít z Prahy, lze hledat beznaděj a vztek Martina Bartoše z *Konce nylonového věku*, loučícího se s Prahou a s protřelejšími spolužáky, kteří si byli schopni sehnat výjimku z povinného pracovního umístění. A ze Škvoreckého marné touhy excelovat v jazzové kapele se nezrodil jen vynikající saxofonista Danny ze *Zbabělců*, ale jistě i Franci z *Konce nylonového věku*, trpěný v Zettnerově orchestru pro své svaté nadšení, přestože si musí před produkcí potupně nechat od kapelníka naladit nástroj. Pochopitelná závist, vztek a bezmoc, s nimiž se potýká Monty Bartoš, Franciho úleva z toho, že bude muset přestat hrát kvůli nemoci a nikoli proto, že ho z orchestru nakonec pro neschopnost vyhodí, ale i Dannyho nejistota a věčný strach z vlastní směšnosti, navenek maskovaný předstíraným sebevědomím, všechny tyto v sobě nalezené slabosti jsou otiskem lidskosti, která čtenáře ke Škvoreckého knihám láká. Stejně jako autorův humorný nadhled nad sebou samým, ztělesněný například komickou postavou defenzivního manžela rázné paní nakladatelky Santnerové v *Příběhu inženýra lidských duší*.

Autor čtenářům, čtenáři autorovi

Přítom jakkoli to může znít paradoxně, Škvorecký vlastně nepsal o sobě – jeho život se nestával předmětem, ale spíše jakýmsi pramenem románových příběhů. Autobiografické podněty mu sloužily jako pohotově dostupná zásoba vjemů obecně lidských, dobových, generačních; a vedle toho byly zdrojem radosti z vyprávění, neboť zabydlovaly vytvářený literární svět důvěrnými detaily, které s ním čtenáři záhy začali sdílet. Jeho silná osobnost se ostatně promítla do všech textů, tedy i do těch, v nichž se nedával zastupovat Dannym – do *Lvičete, Pulchry*, historický románů či detektivek. Významnější váhu než osobní fakta mají v knihách Škvoreckého názory, postoje, lásky, stesky, znalosti, zájmy, humor, postřehy, komické i trapné příhody, dobové drby. Byla v tom jistá forma komunikační důvěrnosti, předpokládaného srozumění, jež projevujeme vůči přátelům, a ta čtenáře vábila – jak k jeho knihám, tak i k autorovi samotnému.

Mnozí cítili potřebu tu radost ze souznění, kterou prožívali při čtení, vyjádřit osobně. Nebyli to jen muzikanti, i když se zdá, že ti měli oproti ostatním čtenářům ke Škvoreckého textům ještě o něco blíže, a to bez ohledu na generace a hudební citění. Jak dokládá pobavený dopis Lubomíra Dorůžky, *Zbabělci* okouzlili amerického saxofonistu Gerryho Mulligana, který se pisatele roku 1972 při náhodném setkání na festivalu v Bergamu ptal, zda tu skvělou knihu taky zná, když je Čech? Jazzový klarinetista Anthony Thistlethwait se natolik zamiloval do Marie Dreslerové, že na ni nejen složil ódu, ale neváhal ani odjet do „Kostelce“, aby se s ní mohl setkat osobně, přestože na její předobraz mohl vinou jazykové bariéry jen zbožně hledět. A irského rockera Glenu Hansarda Dannyho strádání v *Prima sezóně* inspirovalo natolik, že Škvoreckého požádal o svolení pojmenovat po ní desku, vznikající pod vlivem četby. Hansardova partnerka Markéta Irglová, autorka titulní instrumentální skladby, později napsala předmluvu k novému anglickému vydání *Prima sezóny* a se spisovatelem zůstala v kontaktu; těšilo ho, že jí její muzikantská cesta přivedla k zájmu o jeho milovaný jazz. Okouzlení stejným titulem, *Prima sezónou*, přimělo ovšem k osobnímu holdu i švédského knihovníka Martina Kristensona. Sehnal videokazetu s černobílým švédským filmem *Swing it, magistern* s Alicí Babs, jejíž swingové citění Danny obdivuje v kosteleckém kině, a poslal jí spisovatel do Toronta. O deset let později to na náhodné konferenci ke Škvoreckého osmdesátinám vysvětlil. Zdálo se mu prý, že autor, o němž předtím nikdy neslyšel, v próze o době, kterou znal jen z historických týdeníků, stvořil knihu přímo pro něj a pojmenoval v ní všechno, co bylo pro švédského mladíka v životě podstatné. A podnikavý, tehdy čerstvě dostudovaný učitel Václav Křištof

se v roce 1990 rozhodl sdružit autorovy ctitele do *Společnosti Josefa Škvoreckého*, od jejíž zprvu skromné vydavatelské činnosti vedla cesta až k převzetí vydávání edice sebraných spisů. Škvorecký prostě dokázal psát tak, že se vám chtělo za jeho knížky osobně poděkovat.

Svým čtenářům nezůstal Škvorecký nic dlužen – pracovitosti a nápadů mu bylo prozřetelností naděleno jako nejméně třem různým spisovatelům. Nebyl jen autorem ságy o Dannyem Smiřickém, ale také detektivkářem, který v intencích žánru stvořil hned několik svěbytných postav – od melancholického poručíka Borůvky přes zásadovou barovou zpěvačku Evu Adamovou až po zvědavou hraběnku Annu Lomnickou, nemluvě o doktoru Pivoňkovi a jeho věrném Watsonovi Božence Skovajsové, které vymysleli s přítelem Janem Zábranou. A v Dannyho stínu zůstal Škvorecký také jako autor „amerických“ historických románů, jimž bylo třeba věnovat několik let důkladného studia a posléze i psaní. Román o americkém pobytu Antonína Dvořáka *Scherzo capriccioso* je nevšední už svou kompozicí, na níž se podílí několik svérázných a stylově propracovaných vypravěčů; struktura románu je autorovým holdem anglickému romanopisci Wilkie Collinsovi a jeho *Měsíčnímu kameni*, stěžejnímu dílu počátků detektivního žánru. Sedm let příprav si vyžádala rozsáhlá románová freska *Nevěsta z Texasu*, věnovaná málo probádaným osudům Čechů bojujících v americké občanské válce. Navzdory české tematice byly oba romány oceněny více v zámoří než v domovině, což Škvoreckého přece jen mrzelo. Z historie, v tomto případě antické, a především ze stylu odborných historiografických prací získal inspiraci pro hravou prózu *Nevysvětlitelný příběh*, vystavěnou na modelu nalezeného rukopisu; ta je pro změnu poctou jinému oblíbenci – Edgaru Alanu Poeovi. A do bibliografie tohoto „třetího“ autora bychom snad mohli přičíst i Škvoreckého exkurz na pole science-fiction, novelu *Pulchra*, domýšlející s jistou obavou důsledky rostoucích technických schopností, potažmo možností lidstva, jež se současně zbavuje takových přežitků, jako jsou svědomí a pevná vůle.

Škvoreckého beletristické dílo nezůstalo nedokončené. Uzavřel je promyšleně *Obyčejnými životy*, po nichž přidal ještě dovětek v podobě šesté detektivky ze série s hraběnkou Lomnickou, na které pracoval se Zdenou Salivarovou. Jak neuvěřitelné množství práce stihl vykonat, naznačuje už dvousvazková bibliografie jeho české tvorby, přímo fyzicky se však tato povšechná představa zhmotní při pohledu na řadu šanonů pečlivě uložených v torontské Thomas Fisher Rare Book Library, kde je donedávna s osobním zaujetím a značnou erudicí opatrovala Luba Frastacky. Skrývají tisíce povětšinou strojopisných, rukou opoznámkovaných stránek: rukopisy povídek

a románů, cestopisů, publicistických textů, esejů, filmových scénářů, nedokončených črt, rozhlasových relací o americké literatuře pro Hlas Ameriky, lektorských posudků, konferenčních příspěvků, a také korespondenci pracovní i osobní. Mnohé se do šanonů ani nevešlo – třeba stovky hodin přednášek a seminářů, nebo čas strávený nad redakcemi a korekturami pro nakladatelství Sixty-Eight Publishers. A mnohé rukopisy v nich chybí, protože patřily do jiné části Škvoreckého života, té předemigrační – například překlady angloamerické literatury, doslovy a odborné články.

Psaní a literatura byly Škvoreckého životní potřebou. Žil jimi a s nimi i v posledních letech. Svůj čas dělil hlavně mezi pravidelné hodiny u mailu, který se stal jeho oblíbeným a základním komunikačním prostředkem, a četbu detektivních románů, jimiž ho podle přesných instrukcí zásobil někdejší student a později nejbližší přítel, teatrolog Michal Schonberg, který na sebe převzal též většinu péče a praktických starostí obvykle dopadajících na děti. A vedle toho Škvorecký hojně pátral v materiálech i v paměti, aby mohl trpělivě odpovídat na detailní a často prakticky nezodpověditelné dotazy editorů svých Spisů.

Snad se mi nad těmi dlouhými maily nebo při vzácných, a tedy intenzivních osobních setkáních v Náchodě, v Praze i v Torontu jenom nezdálo, že to dělal rád. Společná práce na edicích korespondence vynášela na povrch události a vzpomínky často hluboko zasuté a možná mu i trochu nahrazovala možnost porozprávět si s dávnými přáteli a vrstevníky, kteří „pomatují“ to, co on. A v debatách s lidmi o jednu či dvě generace mladšími patrně nacházel také jiné potěšení – je až nápadné, kolik z těch, s nimiž se v posledních dvou desetiletích svého života sblížil, vnímalo jeho náklonnost jako otcovskou: Josef Škvorecký v sobě měl laskavost a velkorysost, a současně byl přirozenou autoritou.

V posledních letech mu energii a fyzické síly ubíraly nemoci. Tu první velmi vážnou se mu v roce 2009 podařilo překonat zejména díky obětavé a vytrvalé péči jeho ženy a díky pomoci přítele, lékaře Vladimíra Pucholta. Ta druhá byla nad jejich síly či mimo jejich moc. Zemřel několik dní po převozu do nemocnice, kde mu poskytli úlevu od bolesti, a věřím, že smířeně.

Ted' se s jeho odchodem musíme smířit my.

(Článek vyšel poprvé v Hostu č. 3/2012.)

SOUCITNÝ PROZAIK JOSEF ŠKVORECKÝ

Sam Solecki

Asi před třiceti lety jsem právě v této aule uváděl diskusi o románu s Josefem Škvoreckým a Williamem Ormondem Mitchellem. Byl to mnohem snazší úkol, než na jaké jsem při podobných příležitostech zvyklý. Oba spisovatelé byli úžasně vypravěči, takže stačilo jen položit otázku a uklidit se stranou. Jejich projev byl velmi odlišný: Josef byl hloubavý, mluvil pomalu a zdrženlivě (typický Čech, dalo by se říct), zatímco Mitchell se řítil jako utržený vlak, nabuzené ego, které si hledá publikum, a to libovolné publikum: bože, jak rád ten člověk mluvil... Shodli se v jediné věci: během projevu nedělali mezery a vyjadřovali se v nekonečně dlouhých odstavcích. Tušil jsem, že budu mít jediný problém – najít způsob, jak Mitchella zastavit. Zahájil jsem proto s přerušitelnějším Josefem, který asi dvacet minut geniálně rozkládal. Pak jsem předal slovo Williamu Ormondovi, který jel na jeden nádech, dokud jsem ho asi po půl hodině neutnul. Nepřišlo jediné hluché místo. Mitchell byl profík.

Když jsme šli pak s Josefem po pár skleničkách domů, otočil se ke mně a pravil: „Ten pan Mitchell ale umí mluvit!“ Jako většina Josefových soudů to bylo spíše konstatování nežli negativní názor. Jak v životě, tak ve svém psaní se jen velice vzácně dopustil byť jen vzdáleně kritického komentáře na něčí adresu. Mezi profesory, které jsem za čtyřicet let na Torontské univerzitě potkal, byl Josef možná jediný, kdo o žádném ze svých kolegů z katedry nikdy neřekl nic kousavého nebo hanlivého. A Bůh ví, že by mohl.

I tehdy, kdy měl k nějaké knize své výhrady, zpravidla dlouho kroužil kolem, než je vyslovil. Vzpomínám si na naši rozpravu o Kunderově *Nesnesitelné lehkosti bytí*. Poté, co vyslechl můj chvalozpěv, nedokázal se přimět k tomu, aby se dopustil přímé kritiky. Místo toho řekl „No jo, má to pěkná místa. Jenom nevím... ten Milan... On má úžasný talent, ale víš, Same, teďka je pořád samý sex, sex a zase sex. Jestli si nedá pozor, stane se z něj český Henry Miller.“

Na tuto stránku Josefovy povahy jsem si vzpomněl, když jsem před pár lety četl knihu o dnes už pozapomenutém anglickém historikovi Herbertu Butterfieldovi. Utkvěly mi z ní dvě věci. Jednak Butterfieldovo poněkud šokující prohlášení, že jednou viděl elfa, jak na něj mává zpoza keře na dvoře koleje Peterhouse v Cambridge. Z nějakého důvodu mu toto prohlášení mezi historiky na reputaci dvakrát nepřidalo. U skeptických akademiků příliš bodů nezískáte, přiznáte-li se ke spirituální dimenzi svého života – ať jde

o Harryho Pottera, elfy nebo Alláha. S Josefem a s tím, co bych o něm rád řekl, však spíše souvisí to, co Butterfield odpověděl v rozhovoru pro BBC na otázku, jaké si z šedesátiletého studia historie odnesl obecné poučení o životě. Butterfield, jemuž v té době táhlo na osmdesátku, odvětil: „To, že každý potřebuje trochu soucitu.“

Sam Solecki na fotografii Aleše Březiny

Nepřekvapilo by mě, kdybych tuhle větu našel někde v Josefových textech, zvláště v jeho knížkách s Dannym. Jak Josef, tak Danny (téměř zrcadlové obrazy) se dokáží vžít do cizích pocitů a soucítit s druhými, což jim brání ve shazujících či jenom kritických soudech. Přidal bych k nim také Antonína Dvořáka ve *Scherzu capriccioso*, což je současně biografický historický román a současně fiktivní autobiografie. Osmahlý Dvořák je ideálním pozorovatelem Ameriky, protože je zcela nepředpojatý a bez předsudků. A ještě jedna důležitá postava tak trochu soucítí se všemi – poručík Borůvka, který Josefa rovněž připomíná.

Jeho uvážlivost, empatie, laskavost, mimořádný cit pro přátelství a smích zabarvený slzami, to všechno patřilo k Josefovi stejně jako k jeho klíčovým postavám. Všechno to jsou od základu jemní a mravní mužové, žijící ve společnosti, jejíž morálka pramenila ze zcela absurdní ideologie.

Nicméně skutečným testovacím vzorkem jsou typy hluboce zvrácených a dokonce odporných postav, ovládaných fašismem nebo komunismem. Každý dokáže soucítit s malým kolouškem Bambim, ale co s takovým Heideggerem? Vzpomeňte si na panoramatickou scénu v *Bassaxofonu*, kdy Danny pozoruje kukátkem v oponě, jak se němečtí dobyvatelé usazují v hledišti a těší se na večer strávený v *kitschy Gemütlichkeit*. Přistihne se, že je mu jich líto – jsou tak daleko od domova a sami pravděpodobně dvakrát nevěří své válce. Nebo si vezměte portrét leninistky Laury z *Miráklu*, Josefova majstrštyku. Když s ní

Danny během pražského jara hovoří, v šerosvitu líného pozdního odpoledne je Laura dokonalým obrazem zklamání a smutku. Lekce historie je neúprosná a její marxističtí bohové Lauru zklamali. V žádné z těchto scén se nesetkáme s karikaturou nebo zkreslením. Nacházíme jen postavy, s pochopením zprostředkované důvěryhodným a strhujícím vypravěčem.

Je pochopitelné, že Danny své politické názory projevuje jen váhavě, ale kdyby byl donucen vyjádřit se jasně, pravděpodobně by – stejně jako Josef – řekl něco v tom smyslu, že sympatizuje s Haškovou *Stranou mírného pokroku v mezích zákona*. A pokud si vzpomínám, Josef taky rád odkazoval k Forsterovu eseji *Demokracii dvakrát sláva*.

Josef byl v každém ohledu hodný člověk – decentní a skromný muž, který žil v rozháraném světě. Měl obrovský talent a využíval ho k tomu, aby nás bavil, aby pro nás ten svět vylepšoval, anebo – pokud to nebylo možné – ho alespoň nezhoršoval. Když uvažuji o Josefově vztahu k dvacátému století, zvláště o jeho zkušenosti se dvěma říšemi zla, vybavuje se mi, co řekl Francois Truffaut o Charlie Chaplinovi: druhá světová válka postavila Chaplina proti Hitlerovi, dobro proti zlu. A první šarvátky se strhla proto, že Hitler štípl Chaplinovi knírek.

Charlie kontroval *Diktátorem*, filmem, který byl zakázán nejen v Německu a ve Francii, ale i ve Spojených státech. Mám tenhle příběh rád proto, že mi připomíná náš první společný oběd, při kterém Josef z ničeho nic pronesl, že chlapům s knírkem není radno věřit, protože vždycky něco skrývají. To mě poněkud udivilo, ale zmohl jsem se na otázku: „Například?“ Odložil vidličku a pravil: „Stalin a Hitler.“ A klidně pokračoval v jídle. Sbratření knírkem bylo znovu stvrzeno při jedné z posledních příležitostí, kdy jsem se s ním setkal. Mluvili jsme o oné velké diaspoře evropských autorů, kteří přišli v několika vlnách po poslední pořádné válce. Josef to s úsměvem shrnul: „A za to všechno vděčíme Schicklgruberovi a Džugašvilimu.“

Když se dnes dívám zpět na Josefovou impozantní životní dráhu, občas ho vidím v podobné situaci jako Chaplina. Vytáhl svůj psací stroj do boje s tyranii – a navzdory všem předpokladům vyhrál. Platí o něm totéž, co řekl Pasternak o Tolstém a Dostojevském – Josef je důležitý, protože „měl co říct“ o své době a lidské povaze. A říkal to krásně.

Všichni jsme jeho dlužníky.

(Vzpomínku na Josefa Škvoreckého autor přednesl na slavnostním večeru, který uspořádala Torontská univerzita 27. září 2012. Pro Dannyho přeložila Alena Přibáňová.)

SETKÁNÍ V PRAZE, S CENZUROU

Petr Šámal

„Chlape, takys slíbil, že napíšeš kritiku povídek, tak napiš. Já Ti zas něco přivezu, až přijedu do Prahy. Stal jsem se už dost slavnej, hodně lidí vo mně ví,“ psal v červnu 1950 Josef Škvorecký z Náchoda příteli Dorůžkovi. Přestože mu do té doby nevyšla ani jediná kniha, známý již tou dobou opravdu byl, tedy alespoň v určitých kruzích... Měl již napsaná leckterá z děl, která ho později proslavila, a také úspěšný pokus o průnik do literárního světa prostřednictvím studentské literární soutěže. Mělo však uběhnout ještě dlouhých sedm let, než se jeho prózy začnou objevovat na stránkách literárních časopisů. A to přesto, že mezi pražskými intelektuály kolovaly v první polovině 50. let opisy nejméně dvou jeho románů a spolu s nimi i mnoho povídek. Sám o tom v souvislosti se slavnou prvotinou řekl: *Zbabělce jsem nechal ležet v šupletí skoro deset let, protože jsem politicky nebyl tak naivní, abych nevěděl, že v letech po dokončení rukopisu – nejhorší stalinská léta – mi to nikdo nevydá.* Předpoklad to byl nepochybně správný, žádné nakladatelství by v první polovině 50. let jazzové prózy psané podobným jazykem nevydalo. Patrně by je však nezakázal cenzor – k němu by se totiž s největší pravděpodobností vůbec nedostaly.

Rozptýlená cenzura

Uvažujeme-li v kontextu poúnorového Československa o literární cenzuře, nemůžeme omezit pozornost jen na působení vlastního cenzurního úřadu. Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD) samozřejmě měla v systému kontroly literatury své nezastupitelné místo, ovšem představovala pouze jeden prvek v mechanismu jejího řízení a regulace. Ostatně specializovaná cenzurní instituce, jež měla na starost vydávání knih, existovala jen v letech 1953 až 1968, a přesto nikdo nepochybuje o existenci literární cenzury po celých čtyřicet let komunistické vlády.

V podmínkách autoritativního politického systému a centrálně řízené ekonomiky existovalo několik míst v systému literární komunikace, která otvírala prostor pro různě motivované zásahy vedoucí k vynucené úpravě či dokonce k zákazu díla; podstatné přitom je, že autor měl za této situace pouze velmi omezené možnosti alternativního způsobu zveřejnění. V této souvislosti lze hovořit o rozptýlené cenzuře, jejíž existence byla automaticky předpokládána a jejíž jednotlivé složky měly různé funkce, sledovaly různé

aspekty literárního díla od tématu přes uměleckou hodnotu až po „společenskou potřebnost“, prověřovaly politický profil autora či pátraly po ideově „závadných“ místech.

Tato rozptýlená cenzurní soustava stála na systematické kádrové politice, její složky se s různou dynamikou vyvíjely v čase, proměňovala se jejich váha a vliv, promítaly se do nich proměny představ o „správné“ socialistické literatuře i změny oficiálního politického kursu. Jejich podrobný popis může přiblížit každodenní cenzurní praxi a ukázat rozmanitost aspektů, jež byly prověřovány. Jako příklad nám poslouží příběh nerealizovaného literárního debutu Josefa Škvoreckého, na němž si přiblížíme, kudy vedla cesta literárního díla za čtenářem a jaké nástrahy jej na této cestě očekávaly.

Od rukopisu ke knize

Píše se rok 1957 a redaktor nedávno založeného časopisu *Světová literatura*, který do té doby v celostátním tisku publikoval pouze několik článků o americké literatuře, se rozhodne vydat knihu. Tou dobou již měl za sebou nejméně patnáct let, po která opakovaně narážel na existenci cenzury. Již za války hlal *Okružní korespondenci*, jazzový „samizdat“ Lubomíra Dorůžky, a události února 1948 vpadly do vydání některých příběhů z *Nových canterburských povídek*. Svou beletrii tak do té doby „publikoval“ jen v prestižní samizdatové publikaci *Život je všude*, kterou v roce 1956 sestavili Jiří Kolář s Josefem Hiršalem.

Škvorecký v té chvíli mohl přemýšlet, zda nakladatelství nabídne nedávno dokončený soubor *Povídky tenorsaxofonisty* či některou ze svých rozsáhlejších prací, v nichž vystupovala postava Dannyho Smiřického. Z dannyovského cyklu nakonec zvolil rozsahem kratší *Konec nylonového věku*. Vydání *Tankového praporu* vzhledem ke groteskní nadsázce, s níž autor zobrazil československou armádu, nepřipadalo v 50. letech vůbec v úvahu, a o tom, proč upřednostnil novelu na úkor *Zbabělců*, rovněž dávno dokončených, se můžeme jen dohadovat. Rozhodnutí mohla ovlivnit přílišná společenská závažnost tématu květnového povstání a také skutečnost, že na rozdíl od *Zbabělců* není *Konec nylonového věku* podán z perspektivy Dannyho, jenž zde vystupuje „jen“ jako jedna z postav. Příběh je vyprávěn ve třetí osobě, takže se po formální stránce zdánlivě tolik neliší od dobově převažujícího způsobu narace. Nešlo přitom o nedůležitý detail zajímavý jen pro literární historiky. Bezprostřední ohlas *Zbabělců*, již se následujícího roku stali Škvoreckého prvotinou, svědčí o tom, že čtenáře upoutal právě tento rys: *tento příběh osmi dnů, psaný ich-formou, je autobiografie, čili nic než pravda* (Jan Nový).

Velké téma konce světové války nesmělo být zneváženo subjektivním viděním jakéhosi páska. Ostatně otázka vzájemného vztahu postavy Dannyho a osobnosti autora tvořila i jádro obsáhlých diskusí, jež nad románem probíhaly ve Svazu československých spisovatelů (SČSS): *Nechci říci, že by nebylo možno zásadně používat formy vyprávění v první osobě, ovšem [...] ze zorného úhlu negativního hrdiny je to neobyčejně těžké [...] je docela přirozené, že autor, který píše první věc, to nezvládne* (František Buriánek). A sám Škvorecký se dokonce v rámci jedné obhajoby zmínil o tom, že uvažuje o díle navazujícím na *Zbabělce*, jež bude vyprávěno ve třetí osobě.

S čím si naopak Škvorecký v roce 1957 hlavu lámat nemusel, byla úvaha nad tím, kterému nakladatelství strojopis svěří. Vzhledem k tomu, že od roku 1953 existoval v Československu systém nakladatelských gescí, v němž měl podle sovětského vzoru každý podnik na starost vydávání publikací z relativně přesně vytčené oblasti, měly jeho kroky logicky vést na Národní 9, kde v prostorách Topičova domu sídlila redakce Československého spisovatele (ČS). Právě toto nakladatelství, fungující jako účelové zařízení SČSS, totiž mělo výsadní postavení v oblasti vydávání původní české beletrie (uvažovat tehdy mohl ještě o Mladé frontě, která se však přednostně orientovala na literaturu pro mládež).

Po odevzdání muselo každé dílo absolvovat povinné schvalovací kolečko. Rozhodnutí o vydání knihy nikdy nezůstávalo v rukou jediné osoby, ale vždy bylo prověřováno na několika úrovních. Rukopis byl přidělen odpovědnému redaktorovi; v daném případě šlo o Františka Pilaře, který měl na starost edici *Žatva*. Ten jej musel přečíst a vypracovat písemný posudek, ve kterém se měl soustředit především na to, jak dané dílo odpovídá požadavkům 1. společenské potřeby; 2. ideově-politické správnosti; 3. odborné a umělecké kvality; 4. charakteru a poslání nakladatelství. V případě, že by již řadový redaktor měl jakékoli pochybnosti, obrátil by se na svého nadřízeného (tedy na vedoucího redakce prózy Adolfa Branalda, na šéfredaktora Vítězslava Kocourka či na ředitele Ladislava Fikara) a společně by uvážili, zda knihu rovnou neodmítnou. Pokud titul tímto prvním filtrem prošel, navrhl odpovědný redaktor externí lektory (v našem případě šlo patrně o Josefa Trägra). Teprve v případě jeho kladného stanoviska mohl redaktor podat definitivní návrh, aby byl rukopis přijat. Nakonec o něm již za účasti šéfredaktora či ředitele nakladatelství znovu jednala ediční rada jako kolektivní orgán, jehož členové měli opět zvážit, zda dílo skutečně naplňuje čtyři zmíněná kritéria.

Skutečnost, že *Konec nylonového věku* schvalovacím procesem uvnitř nakladatelství prošel velmi rychle, jistě souvisela s událostmi, které zde na-

staly po druhém sjezdu SČSS. Ještě v roce 1956 došlo ke změně ve funkci ředitele nakladatelství ČS, kdy po smrti Václava Řezáče nastoupil Ladislav Fikar a kdy zde mj. začal jako redaktor poezie působit někdejší programový kritik Skupiny 42 Jan Grossman. Krátce na to se do literatury začala oficiálně navracet díla takových osobností, jako byli Halas, Orten či Kolář. Četná svědectví vypovídají o tom, že tehdy panovala nejistota nad tím, nakolik se řečiště socialistického písemnictví rozšíří. Lze hovořit o jakémsi intuitivním ohledávání hranic povoleného, snad dokonce o snaze předefinovat pojem socialistické literatury, jež probíhala v zřetelné kontradikci k poetice socialistického realismu první poloviny 50. let. A v tomto procesu hledání hranic měly Škvoreckého prózy sehrát zásadní úlohu.

Když se v polovině roku 1957 vedení nakladatelství rozhodlo, že *Konec nylonového věku* vydá, zařadilo jej do tzv. průzkumného edičního plánu. Tento přípravný materiál byl každoročně projednáván na ministerstvu kultury a odtud předáván k vyjádření příslušnému oddělení Ústředního výboru KSČ. Nad tímto předběžným materiálem ministerští úředníci vždy uvažovali, zda vydání každého titulu odpovídá aktuální představě o socialistické literatuře, zda skutečně náleží do gesce daného podniku, zda jeho vydání nekoliduje s plány jiného nakladatelství či zda nemají námítky například představitelé knižního obchodu (tedy pracovníci monopolního národního podniku Kniha). A nejednalo se o žádnou formalitu. Ještě v roce 1967 byl na ministerstvu z edičního plánu ČS vyřazen výbor z Teigových studií s poznámkou, že před jeho vydáním musí proběhnout vědecká konference, která podá „správný“ výklad české kultury 30. let; podobně bylo například v roce 1966 rozhodnuto o tom, že Mladá fronta nesmí v následujícím roce vydat *Dům daleko* Věry Linhartové, *Horečku* Karla Pecky či *Newtona za neúrody jablek* Karla Sýse. Důvodem tohoto ministerského zákazu mělo být údajně problematičtější působení daných titulů na mládež.

Ale vraťme se k historii Škvoreckého knižního debutu. *Konec nylonového věku* prošel naznačeným kolečkem ve zrychleném režimu a byl zařazen do edičního plánu na rok 1958. Již v červnu 1957 vyšla anotace novely v nakladatelském časopise *O knihách a autorech* a ve zmíněném průzkumovém edičním plánu. Říkalo se v ní: *Román dosud neznámého autora, v kterém se na příběhu několika lidí během jedné noci, jednoho plesového večera, ukazuje tvář mladého pokolení rozvráceného válkou, obraz mládeže, která vidí život a svět přes šálivý závoj nylonových tkaniv. Autor uhodil i formálně na nový tón v naší próze především svým smyslem pro básnický realismus.*

Bylo by ve veřejném zájmu, aby kniha nevyšla

Šlo však o oznámení předčasné. Ještě dříve, než se začala kniha tisknout, muselo nakladatelství předložit rukopis ke schválení HSTD. Stejná procedura se pak opakovala ještě jednou, když kniha dostala imprimatur a měla jít do výroby. Cenzurní úřad v Československu, na rozdíl například od NDR či od Sovětského svazu, kde spadal pod ministerstvo kultury, respektive radu ministrů SSSR, tvořil v letech 1953–1968 součást ministerstva vnitra. Dohlížel na to, zjednodušeně řečeno, zda nedochází k vyžrazení státního, hospodářského nebo služebního tajemství a zda není narušován obecný zájem. I když jsou z 50. a 60. let známy ojedinělé případy, kdy bylo literární dílo pozastaveno s tím, že pojednává o tzv. utajovaných skutečnostech (o několik měsíců bylo například odloženo vydání Kunderova *Žertu*, jenž vyšel až poté, co byl zrušen zákaz zmínek o pomocných technických praporech), naprostá většina zásahů proti literatuře souvisela s otázkami obecného zájmu. Tento pojem byl natolik široký, že umožňoval zakročit ve velmi odlišných případech, od potlačování prvků komunální satiry při estrádách přes pozitivní zmínky o T. G. Masarykovi až po zásahy motivované čistě esteticky.

Sledujeme-li podrobněji cenzurní potýkání s literaturou, vidíme, že mezi lety 1955 až 1967 postupně ubývá zákroků týkajících se poezie. V 50. letech nacházíme ještě poměrně často návrhy na vyřazení verše, strofy či celé básně z již připravených sbírek, neboť údajně vyjadřovaly básníkův pesimistický životní názor, což někdy cenzoři následně interpretovali jako kritiku celého politického systému. Cenzor v tomto období takřka doplňoval práci redaktora, kritika či vykladače spolupracujícího na co nejlepším vyznění textu. Podobně pečlivé čtení a z něj plynoucí zákroky se dotkly Kunderových *Monologů*, sonetů Jana Nohy či debutů Jana Skácela a Miroslava Holuba. Až přibližně od roku 1962 podobných zásahů ubývá a definitivní rozhodnutí ve věci beletrie jsou často přenechávána ideologickému oddělení ÚV KSČ.

Náš příběh se ovšem odehrává v roce 1957, kdy se v denních hlášeních často poukazuje na potenciální dvojí čtení textu a navrhuje se poměrně radikální úpravy. O silném obecném povědomí o literární normě vypovídá mj. to, že zákaz již rozpracovaného titulu až na rovině HSTD byl výjimkou. Dostatečně účelně působil již předsunutý filtr nakladatelského schvalování a redakčního vyjednávání. Je zřejmé, že v situaci rozvolnění či znejistění závaznosti norem po roce 1956 sehrálo Škvoreckého dílo roli lakmusového papírku, na němž se mělo ukázat, kde leží aktuální hranice socialistické literatury.

Dne 24. října odeslalo nakladatelství na HSTD zredigovaný rukopis spolu s průvodním dopisem, v němž byl *Konec nylonového věku* označen za

objev československé literatury. Za měsíc na to vypukl skandál. Pověřená plnomocnice Jarmila Waageová jej označila za dílo existencialistické a pornografické. Nepohoršovaly ji jen sexuální scény, jak na to při různých příležitostech vzpomínal sám Škvorecký, ale celkové pojetí postav, lidí, kteří *nechtějí žít, jako žije většina mladých lidí, a kteří vidí, že vše je marnost a pitomost. Jejich hlavním problémem je problém sexuální, kteří řeší naprosto živočišně, bezohledně, a náplň svého života vidí jen v tancovačkách, pijáctví a jazzové extasi.* Součástí cenzurního spisu je celkem 15 stránek výňatků ze strojopisu, které měly doložit nebezpečnost díla. Mezi nimi však nepřevládají scény s erotickými motivy, ale spíše líčení banální každodennosti spojené s reflexí citové vykořeněnosti Ireny, Dannyho i Roberta. Jako doklad závadnosti díla jsou také obsáhle citovány Škvoreckého dialogy, v nichž byl později rozpoznán výrazný rys autorovy poetiky. Prohřešky byly shledány na všech rovinách díla: *Kniha se vyznačuje také velmi ubohým stylem a jazykem, takže její umělecká úroveň je více než pochybná. Slang, kterého autor užívá i v popisu, nejen v přímém hovoru hrdinů, je odporný. Kniha ani obsahem, ani formou, ani jazykem nepřispívá k estetickému a morálnímu obohacení čtenářů a myslím, že by bylo ve veřejném zájmu, aby vůbec nevyšla.*

Přestože názor cenzorky zněl jednoznačně, stále ještě existoval prostor pro vyjednávání. Ve středu 20. listopadu vstoupili do domu v Benediktské ulici Josef Škvorecký spolu s L. Fikarem, V. Kocourkem a F. Pilařem, aby se znovu sešli s Jarmilou Waageovou, tentokrát za přítomnosti zástupce náčelníka HSTD Eduarda Kovářika. Ani nyní však obě strany nenalezly společnou řeč. Představitelé nakladatelství trvali na tom, že se jedná o výrazný počin soudobé literatury a tvrdili, že autor dílo již dvakrát podle jejich připomínek upravil. Celý spor byl následně přesunut k nejvyšší instanci cenzurní soustavy, tedy na půdu ideologického oddělení ÚV KSČ. Svědectví o tom, že toto jednání proběhlo, nemáme pramenně doloženo, ale zmínka o něm se nachází v následujícím cenzurním spise, který se již týká *Zbabělců*.

V duchu potřeb strany

Na schůzce představitelů stranického aparátu se zástupci nakladatelství totiž bylo domluveno, že nakladatelství namísto *Konce nylonového věku* vydá jiné Škvoreckého dílo. Historie *Zbabělců* již byla podrobně popsána, proto jen krátce k jejich potýkání s cenzurou. K posouzení dostala strojopis opět J. Waageová, která jej tentokrát nezamítla. Později svou „chybu“ vysvětlovala Fikarovým intenzivním přesvědčováním, také ale mohla mít pocit, že vydání knihy bylo „předjednáno“ na ÚV. A možná jejímu individuálnímu vkusu

opravdu vadily zejména erotické motivy, které ve *Zbabělcích* nebyly tolik exponovány. Spekulace o tom, že stranické vedení nechalo román vyjít záměrně, aby mělo záminku k akci proti odbojným spisovatelům, prameny nepotvrzují.

Román na sklonku roku 1958 vyšel a po prvních pozitivních ohlasech následovala ostře odmítavá kritika a následně i kampaň, jejíž součástí bylo i stažení již distribuovaného románu z obchodní sítě. Proběhly četné schůze na půdě SČSS i na ÚV KSČ, po nich přišly změny ve vedení svazového nakladatelství, osobní postihy autora i dalších zúčastněných a opětovné zúžení publikačního prostoru.

Pro naše téma je podstatná skutečnost, že nemalé důsledky měla aféra i pro otázky cenzurního dohledu – vydání *Zbabělců* totiž bylo vykládáno jako selhání stávajícího systému. Největším důsledkem bylo posílení stranického dohledu nad oblastí literatury, HSTD měla intenzivněji spolupracovat s příslušnými odděleními ÚV KSČ, podstatně zvýšena byla i schvalovací role vedoucích orgánů SČSS. Současně *Zbabělci* posloužili k tomu, aby byl nově interpretován klíčový pojem cenzurního dohledu nad literaturou, totiž obecný zájem: *kontrolované materiály nebudou posuzovány jen z hlediska statutu HSTD, ale v duchu potřeb strany ... Pracovníci cenzurního dohledu budou přihlížet k tomu, že lze škodit nejen tím, co se napíše a vytiskne, ale i tím, že se kladné věci neuveřejní nebo zneváží....* V každodenní praxi HSTD se tyto pokyny projeví záhy: jen v prvním čtvrtletí 1959 neprošlo jejím sítím celkem jedenáct knih, mimo jiné Hrabalovi *Skřivánci na niti*, Knapovo *Věno* či Černého *Knižka o Babičce*. Cenzura se ještě pokusila zahladit stopy po vlastním selhání, nepovolila několik pochvalných recenzí a nakonec se postarala o to, aby *Zbabělci* zmizeli z veřejných knihoven.

Konec nylonového věku se tedy Škvoreckého oficiálním knižním debutem nestal. Během dalších deseti let, po něž rukopis z roku 1950 čekal na své vydání, provedl autor v textu četné zásahy. V roce 1967, kdy dílo konečně spatřilo světlo světa, se již hlavní postava nejmenovala Daniel Smiřický, stal se z ní Samuel Gellen. Převážně pochvalné recenze však někdy zmiňovaly juvenilní ráz novely, shledány dokonce byly ústupky případným politickým výtkám, které měl autor v době vzniku díla předpokládat. Jen kvůli zásahu cenzury tedy *Konec nylonového věku* vypadl z dannyovského cyklu; zdůrazněme, že to bylo v době, kdy definitivní pojetí postavy Škvorecký ještě stále hledal. Důsledky těchto intervencí cenzury pro další tvůrčí vývoj autora by však již byly věci širší úvahy.

(Článek vyšel poprvé v Dějinách a současnosti č. 9/2011)

ZAPOMENUTÝ DOPIS JITCE KŘESÁLKOVÉ

Do knihy korespondence Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany *Jak je ve větě člověk* (2010) jsme zařadili i tři dopisy, které Josef Škvorecký napsal své bývalé kolegyni Jitce Křesálkové, jež po roce 1970 působila jako bohemistka legálně v Itálii. Důvod k jejich otištění byl zřejmý: dopisy, které mohl Josef Škvorecký psát bez jakékoli autocenzury, byly vlastně vzkazy Janu Zábranovi, a adresátka je také tak chápala. Proto se všechny tři dochovaly v Zábranově pozůstalosti. Několik let po vydání knihy našla Marie Zábránová v písemnostech svého muže ještě jeden dopis z roku 1975, který nám dodatečně poskytla. Uvěřejňujeme ho alespoň v *Dannym*, a to pod pořadovým číslem odpovídajícím řazení dopisů ve zmíněné knize.

Namísto poznámkového aparátu pouze konstatujeme, že zmínka o „Lidinovi“ v úvodním odstavci se týká Tomáše Řezáče, syna spisovatelů Václava a Emy Řezáčových, který po srpnu 1968 odešel do Mnichova, v roce 1972 se nabídl Státní bezpečnosti jako její agent v exilové komunitě, v zahraničí vydal dvě knihy a v březnu 1975 se s pompou vrátil do Československa. Jako autor poměrně ubohých protiexulantských a protichartovních pamfletů publikoval až do roku 1989; zemřel v Praze v září 1992.

(mlp)

80A

J. Š. Jitce Křesálkové (Milán)
[Toronto], 14. 7. 1975

Milá Jitko,

tak Ti současně posílám letecky tři knížky. Mareš: *Báje z Nového světa*, Brousek: *Kontraband*, Lidin: *Psychogenes*. Když se Ti podaří dodat je Zábranovi, budu vděčen. Oba, Mareš i Brousek, byli jeho blízcí kamarádi, a ten Mareš je myslím opravdu pozoruhodný. Řekl bych, že je to jedna z největších moderních českých básní, na úrovni *Edisona* nebo tak. Toho Lidina posílám

jako doklad k páně Lidinově exilové tvorbě. Povšimni si hned v úvodu básně charakteristiky soudruhů: „Zrozeni pyjem boha blbství a Stalinovy fajfky.“ Ale – soudě dle jeho interviewů – mu to tam asi připsal nějaký redaktor edice Akt. Zajímalo by mě, co se s Lidinem-Tomáškem-Řezáčem-Pivoňkou (a kolik alias ještě používal) stalo po těch jeho televizních estrádách. Možná že napíše o exilu román (za pomoci matičky).

Jinak nevím, co bych vzkázal. Jen snad Honzovi, že ty detektivky Ches-tera Himese mu postupně všechny pošlu, jakmile vyjdou (vycházejí v nepravidelných intervalech). Myslím, že tenhle černý pásek by za vydání stál. Je to de facto surrealista z Harlemu. Jo, a tu *Prima sezónu* kdybys mohla třeba přes Honzu poslat našemu Mirkovi, který ji dosud, pokud vím, nemá. Já ji mám ze všech svých knížek nejradši, a myslím to s tím podtitulem doslova. Ono asi pak už v životě opravdu není nic důležitější než to, co člověka v letech dospívání utvoří.

Pozdravuj Masnerku a hlavně Božku Köllnovou. Nevyjíždí někdy do Dánska? Taky by mi mohla napsat, až bude na návštěvě u tchána. A ty kdybys mi, budeš-li mít čas, mohla napsat nějaké drby z redakce a z kultury vůbec. Jak to vypadá s Hrabalem, třeba, a co mu po té sebekritice vlastně vyjde? Taky se tu říkalo, že se zesamohaniil rovněž Pavel Kohout, ale nikde jsem o tom nečetl. Taky jsem slyšel, že pan režisér Rychman se vyjádřil, že jeho nový film bude pokusem dokázat, že se český muzikál obejde bez Vratislava Blažka. Jestli tohle opravdu otiskl, je to svinstvo. Byli to od mládků kamarádi, Blažek je po smrti a ostatně nikdy netvrdil, že by se bez jeho psaní cokoliv v české literatuře neobešlo. Byl pravý opak domýšlivosti. Jestli takový interview Rychmana existuje, docela rád bych jej měl. Jenže to je pro Tebe asi poněkud odlehlé.

Ostatní knihy pro Tebe pošlu lodí. A budeš-li zas potřebovat nějaká ta loupátka či kráječky, napiš. I když se mi zdá, že tyhle volovinky se nijak neliší od toho, co se dostane v Itálii, resp. v Československu. Tamto loupátko, kteréš chtěla, jsem nenašel. Asi to vyrábí nějaká americká firma, a na tohle je tu dost výrobců kanadských, tak se to nedovází.

Jinak co? Já nevím. Zajímají mě hlavně zprávy z domova, ale samozřejmě ty soukromé, co neprojdou cenzurou nebo sítím neinformovanosti západního tisku. Co kdo ze známých dělá a tak. Žilina, počítám, dosud hníje v redakci, pozdravuj ho. Nevíš, co dělá třeba Franta Jungwirth, jestlis ho znala? Já už si to tam ani nedovedu představit. Je zvláštní, jak si člověk rychle a snadno zvykne na liberální společnost, byť by mluvila cizím jazykem. Nějak to člověku problematizuje ty představy o vlasti ve formě rodné země

a jazyka, a činí čím dál modernějším toho okřídleného a obehnaného (leč podivně výstižného) Kollára: Nepřikládej svaté jméno vlasti... A stejně tak ten pravý a původní význam Dyka, to, jak to myslel: Opustíš-li mě... Neboť není-li vlast ten kraj, co v něm bydlíme, pak jej nelze asi opustit letadlem nebo vlakem, ale něčím v duši, či dle Kollára v srdci.

Takže jsem si trochu zakázal (pokázal? Jak je to správně, češtinářko?) a jdu zas pracovat do nakladatelství, aby byly knihy.

Měj se fajn, díky za vše i za nedělní telefonát, a napiš dlouhý dopis, máš-li na to nervy a čas, a dej na sebe pozor.

Všechny v Praze pozdravuj, i nepřátele. Třeba budou mít vztek.

Srdečně Tvůj

Josef

Odhalení pamětní desky v pražské Patočkově ulici se zúčastnili mj. Jarmila Emmerová, starostka městské části Praha 6 Marie Kousalíková, Václav Křištof a Zdeněk Mahler.

- ❑ Hru **Krásné psací stroje!**, kterou uvádí Divadlo Na zábradlí a která přivádí na scénu mj. i Josefa Škvoreckého, recenzovali Marie Reslová v Hospodářských novinách 22. 2. 2016 a Jiří P. Kříž v Právu 25. 2. 2016.
- ❑ Také na Josefa Škvoreckého vzpomíná **slovenská prozaička Jaroslava Blažková**, která jako lektorka spolupracovala s nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers, v rozhovoru pro časopis Romboid (č. 3/2015).
- ❑ Medailon ke **třetímu výročí úmrtí** Josefa Škvoreckého napsal do Mladé fronty Dnes 8. 1. 2015 historik Petr Koura. Týž autor publikoval rozsáhlou a závažnou **stať o životním příběhu „Geraldinky“** ze Škvoreckého próz ve sborníku k osmdesátinám prof. Roberta Kvačka *Posláním historik* (2012).
- ❑ **O ostravské inscenaci Zbabečů** (dramatizace Vladimír Fanta) psal do Divadelních novin č. 22/2015 Josef Mlejnek, do Týdne č. 50/2015 Ivan Motýl.
- ❑ Reálnými předlohami **slavných postav české prózy s vojenskou tematikou** (včetně Malinkatého ďábla z *Tankového praporu*) se zabývá Ivo Pejčoch v knize Od Švejka k Terazkymu (Cheb, Svět křídel 2015).
- ❑ Nedožitým devadesátinám Josefa Škvoreckého bylo věnováno **zvláštní číslo Náchodského zpravodaje**, vydané v září 2014. Vedle řady fotografií editorka Lydia Baštecká do čísla zařadila i úplné texty projevů ze vzpomínkového večera, jenž se konal 9. února 2012 v náhodském Městském divadle Josefa Čížka (vystoupili na něm mj. Jaroslav Celba, Václav Křištof, Petr Kaňka, Michal Příbáň, Tomáš Mazal, přečten byl příspěvek Borise Mědíka).
- ❑ **Rozhovor** Nadi Klevisové s **Michalem Schonbergem** pod titulkem „Škvorecký byl můj mentor“ uveřejnila příloha Hospodářských novin Víkend 3. ledna 2014.
- ❑ Funkcemi **vlastních jmen v Miráklu** se zabývá Miroslav Chocholatý ve studii zařazené do sborníku *Vlastní jména v textech a kontextech* (Brno, MU 2014).
- ❑ Knihu **Oty Ulče Škvorečtí** recenzoval Jiří Peňas v Lidových novinách 18. června 2014.
- ❑ **Zdena Salivarová poskytla rozhovor** měsíčníku Host č. 9/2014.
- ❑ O rozhlasovém uvedení česky dosud **nepublikované povídky Josefa Škvoreckého** *Kouzelná hora a děvče jako vrbový proutek*, kterou z angličtiny přeložil Václav Eichler, informuje René Kočík v Týdeníku Rozhlas č. 5/2014.

JAKO ŠIMI ODPOUŠTÍME

Inka Machulková

*„– a odpusť nám naše viny
jako Šimi odpouští
našim viníkům
modlila se má sestra Věra
když jí bylo šest let*

PORUCHY

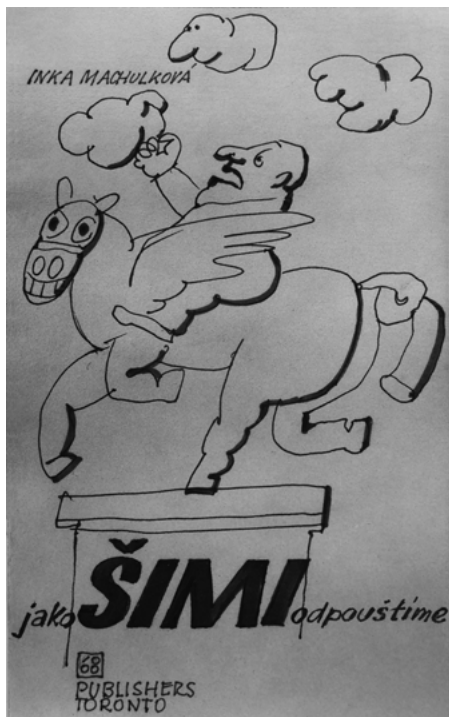
V neděli
se nedělím
řekla buňka
A vývoj se z toho
taky nepodělal

NEJENOM CHLEBEM

Básníci honoris causa
nám čtou svá slova
A tak máme verše dietní
lehce
a těžce stravitelné
a potom ty
jejichž cena
rozumí se s kostí

VČELY MI ULETĚLY

dni mi uletěly
všichni uletěli
musím za nima
za všema

Obálku navrhl Ludvík Feller

OBRÁCENÁ MODLITBIČKA

Patronko všeho zlého
jestliže jsi
i ty se bojíš hadů
a kamarádů převlečených
jestliže jsi
ochraňuj nás
před jejich dobrými úmysly

OBRŇTE SE TRPĚLIVOSTÍ

Michal Jareš

Jednou z knih, o jejímž vydání uvažovalo nakladatelství manželů Škvoreckých, byla básnická sbírka Inky Machulkové (1933–2014) *Jako Šimi odpouštíme*, která vznikala už od poloviny šedesátých let a jejíž první verzi autorka vydavatelům nabídla v roce 1979. Ačkoli Inka Machulková nepatří k nejznámějším básníkům šedesátých let, publikovala již v té době knižně i časopisecky. Vystudovaná inženýrka chemie, která od roku 1956 po konec šedesátých let prošla řadou zaměstnání (mj. vývojářka, závoznice, laborantka a technická překladatelka) a v roce 1964 se podílela na provozu poetické vinárny Viola, se svou ranou tvorbou hlásila k jazzu a české podobě beatnické poezie (spolu s Václavem Hrabětem, Vladimírou Čerepkovou a širším okruhem autorů kolem Violy). V šedesátých letech vydala sbírky *Na ostří noci* (1963) a *Kahúců* (1969). V září 1968 emigrovala a usadila se v Mnichově, kde opět vystřídala řadu pracovních míst (dělnice, referentka ve firmě Linde AG, v bavorské státní knihovně, učitelka češtiny, tlumočnice). Po odchodu do exilu se její tvorba začala více scelovat od „jazzové“ rozevlátosti ke stále uzavřenějším a zvniřnělejším výpovědím (sbírka *Kámen komediantů*, 1979). Začaly převládat do jedné básně umně spojené vzpomínky, zkratky i fragmentu snů, aniž by se vytratil vždy přítomný (sebe)ironický náboj a odstup. Po více než pětadvaceti letech se Machulková vrátila do povědomí českých čtenářů novými sbírkami *Neúplný čas mokré trávy* (2006) a *Probuzení hráči* (2010) a autorským výběrem z prvních sbírek *Zamkni les a pojd'* (2009) a také knihou odlehčenějších, epigramatických básní *Jako Šimi odpouštíme* (2008), o níž pojednává následující korespondence s Josefem Škvoreckým. V současné době se připravuje k vydání posmrtná sbírka *Barvy*, připravená Machulkovou ještě za jejího života.

Oproti knihám, které jsme do této rubriky zařadili v minulých číslech *Dannyho*, se sbírka Inky Machulkové nikdy neobjevila v edičním plánu torontského nakladatelství. Je pravděpodobné, že příčinou byla ekonomická úvaha vydavatelů: ačkoli Škvorečtí poezii vydávali, na téměř každý titul vždy dopláceli, a není tedy divu, že básnické knihy do edičních plánů velmi pečlivě vybírali. Inka Machulková v tomto ohledu zřejmě doplatila na „konkurenci“ v podobě děl Blatného, Seifertových a dalších známějších básníků. Korespondence ukazuje i odvrácenou tvář nakladatelské práce v exilu: nemožnost závazného plánování na straně nakladatelů a pochopitelné hořké

pocity na straně autora. Inka Machulková se vydání tohoto svého díla dočkala, jak již bylo řečeno, až téměř po třiceti letech.

Dochované dopisy z let 1979–1988 byly přepsány z konvolutu korespondence, který se nachází v básnířčině pozůstalosti. Musíme bohužel konstatovat, že se korespondence nedochovala v úplnosti, čehož si pozorný čtenář nepochybně povšimne. Dopisy řadíme chronologicky podle data odeslání a jejich publikované verze odpovídají originálům jen s několika odchylkami: veškerá zdůraznění jsou zde vyjádřena kurzívou, u některých dopisů Inky Machulkové jsme doplnili diakritická znaménka (která na jejím psacím stroji chyběla) a z pochopitelných důvodů vynecháváme berlínskou adresu karikaturisty Ludvíka Feller (list z 11. prosince 1979, vynechávka je označena hranatými závorkami). Dopisy neprošly žádnou dodatečnou stylistickou redakcí, protože nevznikaly jako literární dílo a zde je uveřejňujeme jako dokumenty. Ve dvou případech jsme nicméně opravili slovoslednou chybu, ohrožující plynulé porozumění textu.

Za spolupráci na přípravě chceme poděkovat zejména Janu Schmollingovi.

1

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 8. 8. 1979

Milá Inko,

píšu Vám v zastoupení své těžce pracující a kouřící ženy. Přečetli jsme Vaši sbírku, a líbí se nám – vyndali bychom jenom asi tak pět básniček, které se nám nezdají dobře zapadat do celkového tónu.

Teď jde o to: dříve jak tak za rok, za půl druhého to nemůžem vydat: jak víte, vydáváme knihy po ročnících, což ohlašujem v Katalogu, a ročník 1979–80 je již hotov, Katalog venku. Je tedy dost času, a co kdybyste toho času využila k napsání dalších básní? Takže bychom definitivní sbírku sestavili tak za rok. Ono by tohle šlo, ale je to přece jen na knížku dost skoupé: při otištění jedné básně na jednu stránku, byly by to slabé tři archy. Což ale samozřejmě stačí, kvalita jde před kvantitou.

Případá mi, že by k tomu byly hezké nějaké kresby. Ale musely by být prvotřídní.

Tak napište, zda s tímhle návrhem souhlasíte.

Oba Vás srdečně zdravíme.

Vaši

Sára a Josef Škvorecký

2

I. M. Zdeně Salivarové a Josefu Škvoreckému
[Mnichov], 12. 8. 1979

Milá Sáro, jakož i milý pane Škvorecký,
děkuju, že jste při té spoustě práce, co máte, našli čas ty moje říkanky tak rychle přečíst. Mám radost, že se Vám líbějí a přijímám Váš návrh.

Jenom k těm ilustracím: je to myšleno tak, že si mám někoho sehnat sama? Prozatím ještě nikoho nemám, ale co není, může být. Jinak souhlasím s tím, že pár věcí by se mělo vyndat, jakož i s tím, že bych to měla TROŠKU (pardon, to ten pitomej elektrickéj stroj něco zdůraznil, aniž bych to měla v úmyslu – ale kdožví) rozmnožit.

K těm „vyločeným“: tak si myslím, že jsou to asi tyhle: *Obrácená modlitbička*, *Hospoda tluče na buben*, *Holky z louky jdou*, *Křídlovka z varieté*, *Prababička vyšívala hvězdy*, *A ta holka oči měla*, případně *Mnichov 79* (protože to je srozumitelný jenom pro ty, co žijou v Německu). Tak to by bylo kvůli tomu celkovému ladění toho rukopisu.

Jenom ještě, že mě těší, že nejsem sama, kdo tak děsně kouří – mně už kvůli tomu jedna doktorka (zdejší) vyhrožovala očistcem – žijeme holt v Bavorsku.

Moc Vás oba pozdravuju, snad se někdy i uvidíme, asi spíš tady v Mnichově, ne?

Vaše

Inka

P. S.: Peníze odeslány (s malým zpožděním), díky za Katalog, novou objednávku můžu odeslat (tedy hlavně zaplatit) až v říjnu – teď budeme následkem (každoročního) vejletu do Norska trošku švorcoví.

3

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 27. 8. 1979

Milá Inko,
na přání Jana Beneše Vám současně lodí posíláme 100 výtisků Benešova románu *Zelenou nahoru*, a to v pěti balíčcích po dvaceti výtiscích. Prosím Vás, až všech pět balíčků dojde, potvrďte nám to: stačí když nám vrátíte přiložené lejstro. Beneš ty knihy potřebuje pro besedy, které zřejmě bude konat v listopadu v Německu a ve Švýcarsku.

Radím Vám jedno: balíčky neotevírejte, vezměte na besedu jeden otevřený na prodej a druhý zabalený. Další balíček otevřete vždycky, teprve až se předchozí prodá. Není jisté, jestli se prodá všechno, a v tom případě budete muset knihy buď vrátit nám, nebo poslat některému knihkupci v Německu. Buď jak buď, než se Beneš vrátí ze zájezdu, a pokud budou nějaké knihy zbývat, ať nám napíše, a my mu sdělíme, kam [je] má neprodleně poslat.

Balíčky jsou více méně odborně zabalené, takže kdyby některé zůstaly neotevřeny, stačí jen přelepit adresku a poslat tak, jak je.

Takže: až dojde všech pět balíčků, potvrďte nám, prosím, příjem.

Srdečně Váš

Josef Škvorecký

4

I. M. Zdeně Salivarové a Josefu Škvoreckému
Mnichov, 11. 12. 1979

Milý Josefe a milá Sáro,

sděluju rychle a stručně, že mám jednoho (českého) grafika, který chce ty říkanky ilustrovat. Jmenuje se Ludvík Feller, z Prahy, teď už tedy deset let z Berlína, kamarád Ivana Steigera. Příkládám (kopie) jeho kresbiček a (originál) knížku, kterou vydal tady. Tu knížku chtěl, abyste viděli kvůli těm nápadům, ty kresbičky jsou skoro současné, z letoška, asi takovýmhle stylem kreslí teď. Moc rád by se dozvěděl, v případě, že by tu knížku mohl ilustrovat, jaký by to byl formát. A já zatím píšu další rýmo- i nerýmovačky, takže někdy tak na jaře by to mohlo bejt kompletní. Kdybyste mi mohli ale o něco dřív napsat, jestli souhlasíte s ním jako s ilustrátorem, tak by to bylo prima, tedy hlavně pro něj. Jo, to můžete vlastně v tom případě taky napsat rovnou jemu: Ludvík Feller, [...] Berlin 61 (WEST).

A protože se v kalendáři kvapem blížej vánoce, i když za okny je pořád ještě jak o velikonocích, tak Vám oběma přeju moc hezkýho ježíška a do nového roku všecko nejlepší a spoustu čtenářů Vašich knížek. A na silvestrovskéj přípitek „Ať žije 68 Publishers“! a Tobě, jakož i mně, Sáro, ať nám ty cigarety ve zdraví dále chutnají!

Moc Vás oba zdraví

Vaše

Inka Machulková

5

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 21. 12. 1979

Milá Inko,
ilustrace O.K., ale na vlastní riziko malíře.

Hlavně pěkně pracujte na textech. Jak dopadly besedy Honzy Beneše? Prodalo se něco? Nemám zprávu ani od Vás, ani od jeho, a je to dost důležité.
Srdečně Váš

Josef

6

I. M. Zdeně Salivarové a Josefu Škvoreckému
Mnichov, 24. 1. 1980

Milý Josefe,
pokud vím, prodalo se v Mnichově na Honzově večeru asi 14 nebo 15 knížek, zbytek – tedy i ty ostatní balíky – si od nás Beneš odvezl Richtung Schweiz a pak už jsme ho neviděli. Takže nevím, kolik se mu ještě podařilo prodat a kolik jich případně nechal u knihkupce v Německu (nepředpokládám, že se s tím vlekl nazpátek). Bude tedy nejlíp se obrátit na něj, já bohužel nic víc o těch knížkách nevím.

Jinak je dost možný, že v dubnu přiletím na návštěvu do Winnipegu, a když tedy jo, tak bych jeden den Vás ráda navštívila. S kompletním rukopisem. Když ta návštěva nevyjde, tak to pošlu.

Jo, Ludvíku Fellerovi, co bude kreslit ty obrázky, není moc jasný, co znamená ten dovětek ve Vašem dopise „ale na vlastní riziko malíře“. Mohl byste mu to tedy nějak upřesnit? A hlavně by rád věděl, kolik asi těch kresbiček v knížce má být a jak ty básničky budou rozesety po stránkách (layout). Děkujem za vysvětlení, předem, oba dva.

A já se omlouvám, že to tak dlouho trvalo, než jsem odpověděla.
Zatím teda moc pozdravů Vám oběma

Inka Machulková

[P. S.:] Ty Rusáci maj nějak v oblibě olympijský roky. Jenže v osmašedesátým, to je těžko říct, že jo, jestli by se bylo bojkotovalo, když už to bylo po olympiádě... Jinak za tou návštěvou v Afghánistánu stojí pravděpodobně zdejší Franz Josef Strauss, neboť mu to zřejmě pomůže při volbách.

7

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 6. 2. 1980

Milá Inko,

děkuju za dopis. S Benešem je to vyřízeno. „Vlastní riziko“ prostě znamená, že v případě, že kniha z nějakých důvodů nevyjde, nebude malíř žádat odškodnění. Obrázků ať udělá podle svého uvážení, aby prostě z toho byla legrační knížka, ne legrační sešitek.

Srdečně Váš Josef

8

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 30. 6. 1980

Milá Inko,

rukopis došel, obrázky jsou výborné, obrňte se trpělivostí!

Váš

Josef

9

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 10. 6. 1981

Milá Inko,

děkujeme za lístek a gratulujeme k šťastné, i když neuvěřitelné události.

Pokud jde o Vaši knížku: situace je bohužel zlá, úbytek čtenářů, strašlivá kanadská inflace, velké výdaje se stěhováním redakce, takže v příštím ročníku se musíme pokusit vybudovat si opět nějakou finanční základnu. Pochybuj tu, že bychom knihu mohli zařadit do příštího ročníku. Samozřejmě ji nechci a nemohu blokovat, takže kdybyste ji mohla vydat jinde, vrátím Vám rukopis, ač nerad. Budete-li však mít trpělivost, doufám, že bychom mohli vydat tak za dva roky.

Člověk miní, leč vis maior mění.

Srdečně Váš

Josef

10

I. M. Zdeně Salivarové a Josefu Škvoreckému
Mnichov, 23. 6. 1981

Milý Josefe,

já bych taky moc nerada přebíhala k jinejm. Třeba se Vám to podaří vydat jako jubilejní třístátřicátou knížku (allerdings stříbrnou). Nějak se mi ale nechce odhadovat, v kterém roce by to vlastně bylo, tak mi pomozte s konkrétním údajem. Vy děláte přeci katalog vždycky na 2 roky, to by tedy znamenalo, že když ne ten příští (1982/83), tak ten přespříští – 1984/85. Můžete mi to napsat konkrétně, teda myslím závazně? Ten zlej vis maior přece nemůže dvakrát za sebou fungovat!

Jestliže tu knížku chcete tedy s určitostí vydat, nechám rukopis u Vás – což je můj velký přání.

Zdravím moc Sáru i Vás

Vaše

[Inka]

11

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 24. 8. 1981

Milá Inko,

závazně bohužel nemůžem napsat nic: ledaže Vaši sbírku opravdu vydat chcem. Ale vis maior se neřídí našimi zbožnými přáními. Letošní rok je pro nás prozatím velice nepříznivý: stěhování podniku, ničivá poštovní stávká, zmenšený zájem o knihy (je jich příliš mnoho na trhu, takže zájem se rozptyluje), osobní finanční problémy – prostě skutečně nemohu říct, kdy si budem moct dovolit knihu vydat. Jistě ne v příštím ročníku, který – pokud bude – by měl být poněkud více komerční, abychom se zas postavili na nohy. Nejdříve tedy v ročníku 1982–83.

Je mi líto, že přesněji to nejde. Samozřejmě mě bude mrzet, ale samozřejmě nebudu moci vyčítat, zadáte-li rukopis jinam.

Srdečně Váš

Josef

12

I. M. Zdeně Salivarové a Josefu Škvoreckému
[Mnichov], 27. 9. 1982

Milá Sáro a milý Josefe,
tak jsem právě dostala katalog 82/83 a v části „Na příští léta mimo jiné připravujeme“ zadoufala, že se tam přece jen objeví ty mé říkanky s (pracovním) názvem JAKO ŠIMI ODPOUŠTÍME... Ale třeba tento rukopis patří mezi ty „mimo jiné“... Chci tu knížku vydat u Vás – ale k tomu patříjí vždycky dva: Tak se tedy ještě jednou ptám: Vydáte jí? A kdy? – a prosím pěkně o krátkou odpověď. Moc by mi píchlo to vědět, jsem teď trochu ve srabu (ale kdo není)...

Moc Vás oba zdravím Vaše

Inka Schmolling-Machulková

13

J. Š. Ince Machulkové
[Toronto], 23. 3. 1983

Milá Inko,
ani se neomlouvám, že jsem tak dlouho neodpovídal, protože to dobře nejde: prostě jsem byl zavalen prací a nemohl jsem se ve Vaší věci rozhodnout. Mezitím jste patrně zadala rukopis jinam, proti čemuž nemohu nic namítat. Jestliže jste však tak dosud neučinila: můžete mít ještě strpení do konce května t. r.? Mám totiž řůru práce na universitě – končí semestr – a samozřejmě řůru jiných prací, a ke čtení rukopisů a pokusu o naplánování příštích dvou tří ročníků se nedostanu dřív než v květnu.

Nezlobte se – není nejsnadnější vydávat v exilu knihy.

Srdečně Váš

Josef

14

I. M. Zdeně Salivarové a Josefu Škvoreckému
[Mnichov], 21. 3. 1988

Milá Sáro a milý Josefe,
dneska jsem dostala nové programy (katalog) Sixty-Eight Publishers; děkuju, protože se mi to tu ne zrovna lehko shání. No, a taky jsem se tedy koukla, jestli moje knížka/rukopis se někde mezi „na příští léta připravujem“ obje-

ví – a pochopila, že to tedy nějak asi není možný. Nojo. Je mi z toho trochu smutno, ale nedá se nic dělat, já vím, že pro to máte jistě důvody. Snažila jsem se někoho z Vás zastihnout aspoň telefonicky v květnu 87, kdy jsem byla na pozvání ve Winnipegu (četla jsem tam svý věci v českém klubu, mimo jiné taky z toho rukopisu, co je u Vás – „Jako Šimi odpouštíme“, a to se moc líbilo) a bydlela u mé kamarádky, pani Evy Kay. Telefonát se nezdařil, „nikdo nebyl doma“, na návštěvu v Torontu nebylo ani prachů ani času, a tak jsem poprosila svou kamarádku, aby to telefonování zkoušela ona. A ta se dovola-la, tedy Tebe, Sáro, a Tys mi vzkázala, že se mám ozvat osobně (= dopisem). A jak jsem tedy už napsala na začátku dopisu, vyrozuměla jsem tady z toho katalogu, že to u Vás asi nepůjde, že tu mou knížku asi tedy nevydáte. Ještě jednou se však přece chytám toho stébélka naděje a byla bych ráda, se to dozvědět krátkým sdělením od Vás, že tedy definitivně ne – *anebo přece*, někdy před koncem tohoto tisíciletí. Chci to poslední rozhodnutí slyšet od Vás. Když pak tedy ne, tak mi prosím pošlete ten rukopis nazpátek; zkusím to jinde.

Moc Vás oba pozdravuju z toho bavorského kraje a doufám, že někdy při příští návštěvě Kanady se mi podaří se s Váma uvidět. Já bych aspoň moc ráda.

Soupis zařazených dopisů

1. Strojopis A4, 1 strana, podpisy rukou, s razítkem se Škvoreckého adresou; s drobnými rukopisnými opravami.
2. Průklep originálu A4, 1 strana, s podpisem a datem psaným rukou.
3. Strojopis na hlavičkovém papíru 68 Publishers, s rukopisnými korekturami.
4. Průklep originálu A4, 1 strana, s podpisem.
5. Strojopis A4 na hlavičkovém papíru se Škvoreckého adresou.
6. Průklep originálu A4, 1 strana, s viditelným podpisem.
7. Strojopis A4 na hlavičkovém papíru se Škvoreckého adresou; s drobnými rukopisnými korekturami.
8. Rukou psaná kartička.
9. Strojopis A4 na hlavičkovém papíru se Škvoreckého adresou; s drobnými rukopisnými korekturami.
10. Průklep A4 s nadepsanou adresou, bez rukopisných doplňků.
11. Strojopis A4 na hlavičkovém papíru se Škvoreckého adresou; s drobnými rukopisnými korekturami.
12. Rukopisný koncept dopisu formátu A5 s řadou přeškrtnutých vět.
13. Strojopis A4 na hlavičkovém papíru se Škvoreckého adresou; s drobnými rukopisnými korekturami a s rukopisným dodatkem Inky Machulkové.
14. Průklep A4 s nadepsanou adresou, bez rukopisných doplňků.

Zpráva o smutném konci Literární akademie

Přes všechny provozní nesnáze, které její existenci provázely, se někdejší Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého) stala v průběhu let uznávanou školou s respektovaným pedagogickým zázemím i absolventy (Jana Šrámková, Zuzana Frantová, Martina Blažeková, Jiří Holub). Cesta k jejímu zániku, k němuž došlo krátce před koncem akademického roku 2014/15, byla dlouhá a stojí za připomenutí.

Na jaře 2012 byly připraveny a Akreditační komisí následně schváleny nové studijní programy *Literární tvorba* a *Mediální tvorba*, oba na bakalářském i magisterském stupni, *Literární tvorba* též v kombinované formě. LA tak definitivně stvrdila status školy umělecké, kvalitu jejíhož vzdělávání opakovaně dosvědčila i Akreditační komise. Zároveň se stabilizoval pedagogický tým a užší akademické vedení školy začalo připravovat novou – a jak doufalo prosperitní – etapu.

První informace o změnách, které měly být fatální, přišly na jaře 2013. Noví, resp. staronoví němečtí majitelé, firmy Educationpartner Campus, GmbH, a Internationale Hochschule für Wirtschaft, Technik und Kultur, GmbH, požadovaly organizační změny – dosavadní škola se měla stát jen jedním článkem v rámci širší vzdělávací firmy – a také nové jméno školy (místo zavedené Literární akademie nesmyslné označení International Art Campus Prague). Na to odstoupila dosavadní jednatelka Lucie Kuželová a na začátku léta byl představen jednatel nový, MUDr. Miroslav Doležal, který donedávna působil na vysoké škole Bankovní institut. Spolu s ním přišli na LA lidé, s nimiž Doležal krátce nato založil Institut zdravotních a sociálních služeb, jenž se měl stát základem nového studijního programu. Takový radikální krok by však rozbil původní směřování školy a její umělecký status; rektor Martin Štoll ho odmítal, a poté, kdy selhaly všechny možnosti dialogu s novým vedením a kdy se atmosféra na škole stávala stále nepřijemnější, rezignoval na funkci rektora a poté byl donucen školu opustit. Od podzimu 2013 byl novým rektorem jmenován doc. Petr Kaňka.

Nový rektor se zpočátku snažil s Doležalem nastolit konstruktivní dialog a přistupovat na požadavky vedení, tedy dr. Doležala a ing. Černého, Doležalem instalovaného „technického ředitele“. Brzy však bylo očividné, že vedení kombinuje naprostou autoritativnost s necitlivostí vůči specifickým vysoké školy (a zvláště vysoké školy umělecké) s patrnou neschopností v manažerských funkcích: vzrůstající požadavky na zaměstnance byly for-

mulovány nejasně, navzájem si odporovaly, a stále více nutily pedagogické pracovníky suplovat nefungující posty manažerské.

Necitlivé zásahy do chodu školy a vzrůstající bossing vedl k rychlým a podstatným změnám. Po odchodu rektora Štolla musela odejít též sekretářka školy (její místo prý bylo zbytečné; o rok později je byl Doležal nucen z praktických důvodů obnovit), následně odešla studijní referentka a v lednu 2014 i studijní prorektor Daniel Soukup. V květnu školu opustil tajemník rektora Richard Olehla, v září spisovatelka Jana Šrámková a prorektor Julius Gajdoš, a o dva měsíce později vedoucí Katedry tvůrčího psaní Jiří Dědeček. Devastace pedagogicko-uměleckého týmu spolu s novými skutečnostmi (vzrůstající aktivity člena Institutu zdravotních služeb doc. Preusse, bývalého spolupracovníka StB, a jeho protežování dr. Doležalem, otevírání soukromé pošty zaměstnanců, ztracení smluv, nevyplácení odměn apod.) vedla na podzim 2014 k založení odborové organizace.

V tu chvíli se příběh bývalé Literární akademie nachechává k rychlému konci. Reakcí na vznik odborů je zvýšený bossing a od začátku roku 2015 zpoždění a vzápětí nevyplácení mezd zaměstnancům, otevřené spory vedení s pedagogy i se studenty a Akademickým senátem. V březnu studenti vstupují do stávk. Doležal poté protiprávně odvolává rektora Kaňku a snaží se vytvořit nové, ve Statutu školy neukotvené vedení. V dubnu (poté, co se ještě pokusí poškodit vedení odborů), přestává zcela komunikovat a krátce poté školu zatíženou mnohamilionovými dluhy posílá do insolvence (až později se ukáže, že od podzimu 2014 neplatil za své zaměstnance zdravotní ani sociální pojištění). Pedagogové – nyní již několik měsíců neplacení – dovedou studenty k ukončení semestru a tam, kde je to možné, i ke složení státních závěrečných zkoušek, a v květnu hromadně ukončují pracovní poměr – mezi nimi i ti, kteří stáli u zrodu školy (Blanka Nedvěďová), nebo na ni nastoupili v jejích prvních letech (Michaela Bečková, Otakar A. Funda) či kteří na ní působili celé jedno desetiletí (Alice Aronová, Eduard Burget, Jana Folprechtová, Petr Kaňka, Václava Kofránková, Dita Křišťanová, Pavel Šidák). Na atmosféru posledních let citlivě reagovala zvláště Katedra tvůrčího psaní: její tým se během posledních semestrů rozpadal a z jejích „nestorů“ se pádu školy v pracovním poměru dočkali jen Petr Borkovec a Daniela Fischerová.

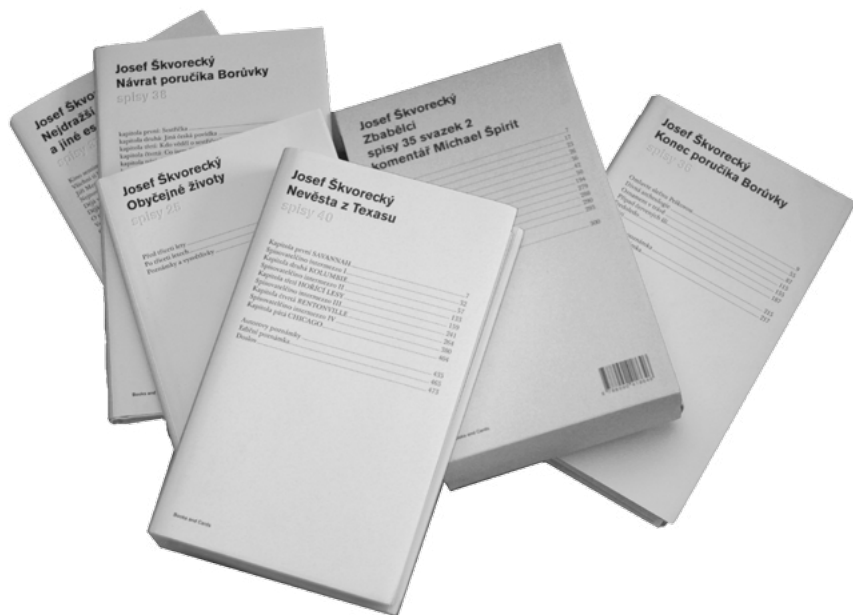
Po mnohých jednáních a vysvětlování na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy nastupuje International Art Campus Prague cestu k odebrání státního souhlasu (stane se v roce 2016). Díky entuziasmu některých pedagogů se však rýsuje nová kapitola: založení školy nové, jež by pokračovala v tradici LA a poskytla zázemí jejím nyní bezprizorným studentům.

Pavel Šidák

Jak dál v edici Spisů Josefa Škvoreckého

Když v roce 2004 v Náchodě křtil Ivo Železný za účasti Josefa Škvoreckého nové svazky autorových Spisů, málokdo tušil, že edice, kterou právě Železný kdysi zachránil z krachujícího Odeonu, bude brzy znovu hledat nového nakladatele. Stalo se, ale hledání našťěstí netrvalo dlouho. Edici převzal Václav Křištof, v té době nejen jako předseda SJŠ, ale zejména jako spolumajitel a výkonný ředitel Literární akademie (LA), která měla dostatečné odborné zázemí i pro přípravu náročnějších svazků (i po smrti původního editora Vladimíra Justla zůstal členem neformální ediční rady Michael Špirit z Filozofické fakulty UK, na jednotlivých svazcích se nově podíleli mj. Alena Příbáňová či Petr Šrůta). Během pouhých dvou let vyšlo na LA celkem šest svazků; i když se původně uvažovalo o koediční spolupráci s Academií či Mladou frontou, zůstala edice nakonec po všech stránkách v péči školy. Vlastnické a navazující personální změny na Literární akademii však situaci zkomplikovaly: na počátku roku 2008 se LA rozhodla Spisy dále nevydávat, což sice poznamenalo jejich ekonomické podmínky, nikoli však odborné ediční zázemí. Novým vydavatelem se stalo Křištofovo nakladatelství Books and Cards, které v prvních letech dokázalo udržet i původní vysoké tempo (v letech 2008–2011 vyšlo celkem osm nových svazků a reedice *Obyčejných životů*). Poté se ještě s podporou Ministerstva kultury ČR podařilo vydat *Nevěstu z Texasu* a letos nejpozději v září vyjde již jako jednačtyřicátý svazek román *Scherzo capriccioso*. Možná tedy nastal vhodný okamžik k rekapitulaci děl, která na své zařazení do Spisů stále ještě čekají.

Z beletristického díla zbývá vydat (pravděpodobně společně) dvě z pozdních autorových knih, a sice *Pulchru* a *Povídky z Rajského údolí*. Na finančních možnostech bude závislá realizace záměru Michaela Špirita na nové a edičně lépe připravené vydání povídkové tvorby (jež tvořila obsah svazků 2–4), popř. nové komentované vydání tří titulů zařazených do svazku prvního (*Zbabělci*, ale zejména *Konec nylonového věku* a *Prima sezóna*). Ve spisech nevyšly ani tři detektivky psané společně s Janem Zábranou, s jejich zařazením však vzhledem k dlouhodobě projevovaným negativním postojům Evy Zábranové k Josefu Škvoreckému zřejmě nelze počítat. Z oblasti dramatické a scénářistické tvorby je k dispozici materiál na ještě jeden svazek, jenž by měl především dokumentární charakter (přeloženy dosud nebyly všechny scénáře ze sedmdesátých let, ve Spisech však zatím nevyšla ani *Malá pražská matahára*). Škvoreckého esejistika vyšla ve ví-

ceměně úplně podobě s výjimkou literárních relací *Hlasu Ameriky*: jejich texty se z větší části dochovaly, a pomineme-li pořady, jejichž témata autor podrobněji rozvedl při jiných příležitostech zejména v exilovém tisku, měly by se zbývající relace vejít do obsáhlého dvousvazkového výboru. Původní ediční plán Spisů zahrnoval i jeden až dva svazky reprezentativního výběru z rozhovorů, které Josef Škvorecký za více než padesát let své tvůrčí dráhy poskytl nejrůznějším médiím, a počítat je nutno i s jedním svazkem dodatků a různorodých příležitostných textů. Specifickou kapitolou je korespondenční řada Spisů, v níž dosud vyšly dva svazky dopisů vyměněných s Lubomírem Dorůžkou a jeden svazek korespondence s Janem Zábranou. Editoři mají k dispozici soubory dopisů Josefa Škvoreckého a exilového redaktora Jaroslava Strnada (působil ve Svobodné Evropě a v curyšském nakladatelství Konfrontace), formou výběru by mohl být perspektivně připraven navazující třetí svazek korespondence s Lubomírem Dorůžkou a archiv SJŠ disponuje i dalšími „poklady“.

Držme si palce!

(mlp)

Zbabělci a hrdinové ožívají na scéně

Zbabělci Josefa Škvoreckého líčí život na maloměstě očima dvacetiletého mladíka, který stejně jako jeho kamarádi myslí hlavně na holky a jazz. Politikou pohrdají a o válku se moc nezajímají, ale ta je přitlačí ke zdi, když poklidné městečko zasáhnou v květnu 1945 ostré boje. Román pro divadlo upravil Vladimír Fanta a režisér Filip Nuckolls jej pojal jako energií pulsující portrét mládeže, která se chce bavit podobně jako ta dnešní – s tím rozdílem, že tehdy šlo i o život. Inscenace měla českou premiéru v Divadle Petra Bezruče 16. října 2015.

Když divák vejde do sálu, na jevišti před oponou s názvem Port Arthur už to lehounce rozjízdí jazzový orchestr, postupně přicházejí další mladí herci a představení plynule začíná. Muzika je to, co všechny ty kluky a holky spojuje, na scéně předvádějí, co umí, navzájem se baví a ti na parketu pod nimi divoce tančí swing a rock. Nejvíc prostoru tu má hlavní postava Danny se sóly na trubku (v románě hrál na Škvoreckého oblíbený tenorsaxofon) a Benno střídající klavír a bicí (ten tam hrál na trubku). Je to pestrá podívaná, všichni v dobových kostýmech, chlapi mají velká křiklavá saka. Při proměně se děj přesouvá do vlevo situovaného Dannyho domova či za průzračnou

oponu, kde se na vyvýšené ploše odehrávají scény z městečka a okolí, později jsou na oponu promítány záběry z bojů. Hrdinovy vzpomínky na sny, touhy, prožitky a dění v městečku i mimo ně v převratné době mezi 4. a 11. květnem roku 1945 střídavě komentuje zestárlý Danny na stupínku zcela vpravo.

Vladimír Fanta románový text přepracoval, dialogy, které stále působí svěže svou bezprostředností – a dodejme, že v té době provokovaly drzým použitím obecné češtiny – nemusel příliš upravovat, jen je ztuhlil a trochu opepřil. Zestručnil dlouhé popisy pocitů a zážitků hrdiny a také vypustil vedlejší dějové linky, jako je třeba setkání se zajatci a příjezd sovětských vojáků. Šťastně přitom pozměnil vyústění děje a reflexivní rovinu díla vyřešil rozdvojením postavy – vnitřní svět hrdiny tlumočí Dannyho alter ego formou monologů, jejich nostalgický sentiment odlehčuje sebeironií. Se slovem rovnocennou složkou inscenace je hudba, kterou složil Ondřej Švandrlík pro kapelu s vervou hrajících bezručovských herců. Děj provází výhradně živá hudba, s výjimkou dechovky ze záznamu rozhlasového vysílání.

Z množství románových postav v adaptaci zbylo třináct, což je

přiměřené pro její pojetí i možnosti souboru. Celou hrou prochází Vojtěch Říha jako Danny, frajer i snílek, roztoužený a nesmělý obdivovatel nerozhodné Ireny (Sarah Haváčová), zatímco se líbí přímé Lucii (Pavla Gajdošíková), ale v očích matky (Markéta Haroková) je stále ještě nedospělý. Jeho kamarád Benno (Michal Sedláček) je radostnější a pohodovější, další muzikanti Lexa (Milan Cimerák) a Harýk (Pavel Johančík) mají menší úlohy, podobně jako Helena (Markéta Matulová j. h.). Z ostatních se svou uhlazenou podnikavostí vyčleňuje Berta (Jakub Burýšek) a ovšem i jiný Dannyho kamarád, drsný dělník Přema (Lukáš Melník), odhodlaný bojovat. Svět dospělých zastupují vedle hrdinovy matky opory měšťanské společnosti doktor Bohadlo (Michal Weber) a samozvaný velitel města Šabata (Karel Čepek j. h.). A osobnost

Norberta Lichého jako zestárlého Dannyho si snad každý umí představit.

Není třeba vyzdvihovat jednotlivé herce, každý svou úlohu v pestré mozaice událostí na maloměstě v přelomovém období splnil přesně a dobře. Ze hry vyzraňuje především radost ze života, která provází mládí v každé době, obsahuje i morální výpověď, že okolnosti mohou proměnit zbabělce v hrdiny. Škvoreckého román pronásledovalo prokletí a ještě důkladněji to postihlo zamýšlené zfilmování. Chystali je Forman, Menzel, Michálek i Sláma, zatím bezvýsledně. Toto prokletí konečně prolomila divadelní adaptace Vladimíra Fanty a její hravá, vynalézavá inscenace Filipa Nuckollse. O té se bude u nás ještě dlouho mluvit.

Milan Líčka

Ostravablog.cz, 25.10.2015

A proč to celé dělali?

Pod názvem **Krásné psací stroje!** uvádí Divadlo Na zábradlí od 19. února tohoto roku osobitou „revue“ Miloše Orsona Štědroneč, věnovanou životním osudům čtyř významných osobností české literatury nejen šedesátých let: Bohumila Hrabala, Jiřího Koláře a zejména Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany. Potud hra zcela zapadá do dramaturgické koncepce DNZ tohoto období: spolu s dramaturgyní

Dorou Viceníkovou a uměleckým šéfem Janem Mikuláškem (vnukem básníka, který k šedesátým letům patří neméně) se před časem z brněnské Reduty na Zábradlí přestěhovala dnes už slavná *Korespondence V+W*, dále inscenace *Zlatá šedesátá*, inspirovaná deníky režiséra Pavla Juráčka, a loňskou sezónu souboru ozdobily úspěchy inscenace Štědrňovy hry *Velvet Havel*. Nová inscenace, v níž

titulní psací stroje symbolizují jednu z mála sebeobránných zbraní proti panujícímu režimu, je sestavena z citátů z korespondence, deníkových záznamů či vzpomínkových textů jmenovaných osobností, a také z četných komických prvků, které jsou často chytré a funkční, někdy však – bohužel – vracejí případná hlubší sdělení zpátky na povrch: na rozdíl od V+W či Juráčka si divák osudy hrdinů

nové Štědroňovy hry opravdu nemůže „spoluprožít“. Dosud publikované kritické ohlasy se pohybují mezi umírněnou spokojeností z naplněného očekávání a umírněným zklamáním z nenaplněného; velmi snadno si tedy můžeme představit i diváka, který odchází z divadla, a ačkoli vůbec neví, co by si měl o zhlédnutém představení myslet, vůbec se tím netrápí. Koneckonců nezodpovězená otázka „proč to celé vlastně na Zábradlí dělali“ se v dosavadních recenzích objevuje nelichotivě často.

První obraz situoval režisér Jiří Havelka před oponu. Zúčastnění herci se před zraky diváka postupně převtělují do postav, Jan Zábřana (Miloslav Kónig) spíše deklamuje než sděluje pasáže ze svých deníků, ale tak to asi má být, protože herec se básníkem teprve stává (a abychom to v publiku opravdu pochopili, nechá si občas ze zákulisí „napovědět“). Jakmile se jím stane, vstoupí do redakčních místností Odeonu, kde spolu se svými kolegy Škvoreckým (Petr Jeništa), Kolářem (Jiří Vyoralék) a Hrabalem (Ladislav Hampel) čelí tupé rutině redakční schůze a glosuje nejhlupejší pasáže proslovu nejmenovaného šéfa (Leoš Noha). Tuto „licenci“ tvůrcům rádi dopřejeme, neboť máme na paměti, že nesledujeme dokumentární drama; pro úplnost však připomeňme, že ze čtyř hlavních

postav byl redaktorem Odeonu pouze Josef Škvorecký, a přísně vzato ani to není pravda, neboť ve skutečnosti z podniku odešel dříve, než někdejší Státní nakladatelství krásné literatury a umění přijalo libozvučnější a později tradiční název. Inscenace je scénograficky i režijně vynalézavá (obraz společné práce Zábřany a Škvoreckého na detektivce), a odpustíme-li tvůrcům poněkud šaržovní pojetí ženských postav (nakladatelskou sekretářku, kolegyně redaktorky i manželky spisovatelů

s výjimkou vynechané Marie Zábránové zosobnily dvě herečky, Natália Drabiščáková a Anežka Kubátová, na rozdíl od mužských postav však ani na chvíli neopustily rozměr pouhých samoúčelných karikatur, nemůžeme popřít, že se na jeviště během večera docela dobře a příjemně „dívá“. Horší je to s tím, co „slyšíme“ – text a hudba jsou totiž nečekaně slabé.

Jako by si chtěl Štědroň vyzkoušet, jak málo práce může dát „sestavit“ hru, pokud ji naskládáme do formy, která se v minulosti před diváky i kritikou tolik osvědčila (*Velvet Havel, Divadlo Gočár*). O Hrabalovi víme, že pracoval ve Sběrných surovinách, o Kolářovi to, že vytvářel koláže, o Škvoreckém a o Zábránovi že psali detektivky, že měli cosi společného s Ginsbergem a že kolem překladu *Prezydenta Krokadylů* „je to nějaké nejasné“. Štědroňova hra nám nic dalšího nesdělí. Ačkoli Zábránovy deníky jsou vskutku drsným a dramaticky nosným obrazem doby a její oběti – charakterního člověka, kterého nikoli morálně, nýbrž spíše fyzicky doba nemilosrdně převálcovala – nepostavil Štědroň jakýs takýs „efekt“ své výpovědi na hloubce a tragice jejich sdělení, nýbrž na kontrastu s životní volbou ostatních postav: Škvorecký odchází do exilu, protože chce psát a žít jako slušný člověk, Kolář odchází o něco později, ale taky, a Hrabal v sedmdesátých letech přiznává, že „už zase publikuje“. Zábrana v tom celém průšvihy, zvaném normalizace, zůstává sám, proto také „umírá“ přímo na jevišti. Protože však autor pochopitelně

nikoho nechce a snad ani nemůže ostře soudit, a protože charaktery postav byly načrtnuty jen velmi povrchně, není onen kontrast nikterak působivý a na otázku po smyslu celé hry ani v posledních obrazech neodpovídá. Hudba k sobě větší pozornost nestrhne, zatímco písňové texty (s rýmy na úrovni *schůze/zmůže*) bohužel ano. Z hereckých výkonů nejvíc zaujmou Jiří Vyoralék a Petr Jeništa, Miloslav König svého Zábranu nevybavil jakýmkoli pozoruhodným rysem a Ladislav Hampel v roli Hrabala dohromady nemá co hrát.

Nejsilnější úvaha, která mě cestou z divadla provázela, se týkala skutečného Zábrany, skutečného Škvoreckého, skutečného Koláře a skutečného Hrabala: všichni byli mimořádnými literáty, všichni byli mimořádnými osobnostmi, a všichni byli vystaveni tlakům, které si současné mladší generace mohou jen představovat (a snad to tak i zůstane). Jejich osudy jsou poznamenány tragikou i schopností vzdoru netušené síly, a ovšemže i prohrami a ztrátami. Být součástí tak odbytého a nezajímavého textu si nezaslouží ani jeden z nich. Kdyby si Miloš Štědroň ml. položil otázku, proč vlastně Škvorecký, Zábrana, Kolář a Hrabal kdysi dělali právě to, co dělali, nemusela by si tutéž otázku klást kritika nad jeho hrou.

Pavel Herzog

O dvou holkách z Kostelce, ale hlavně o té třetí z Dobrošova

Ta útlá knížka by mohla snadno ujít pozornosti i zanícených badatelů nad Škvoreckého dílem: jmenuje se **Ty dvě holky z Kostelce ...a třetí z Černé hory** a vyšla roku 2010 v Příbyslavi jako příloha 19. čísla časopisu *Výčepní list* (jeho název by neměl klamat: jde o seriózní, popř. seriózně recesistický titul!). Tu a tam se sice objevila i v knihkupectvích, avšak dnes je prakticky nesehnatelná. Autor Tomáš Mazal jako by v ní dopověděl něco, co se mu „žánrově“ nevešlo do publikace *Putování k Port Arthuru*, totiž životní osudy Ireny, Marie a Nadi, osudových slečen Dannyho Smiřického čtyřicátých let.

Knížka sestává ze dvou medailonků a jedné zprávy o prozatím neúspěšném pátrání. S Marií Dyntarovou-Noskovou i s Jaroslavou Fibírovou-Vojtiškovou byl Tomáš Mazal v osobním kontaktu a vedle zajímavých biografických informací a dat poskytl oběma dámám příležitost ke vzpomínce na vztah s nesmělým „sportovním antitalentem“ a nenápadným aktérem (nebo spíš pozorovatelem) jejich mládí. Obě se shodují v tom, že příběhy *Prima sezóny* a dialogy ze *Zbabělců* a z *Příběhu inženýra lidských duší* jsou autorskou fikcí (což Josef Škvorecký v textu na obálce potvrzuje a současně se proti tomu jemně ohrazuje), shoda ale panuje i z jiné stránky: Marie ani Irena dlouho netušily, že se staly postavami světové literatury, a jak Mazal dokládá i v jiných textech, zejména Jaroslava Vojtišková ani v pokročilém věku tento fakt příliš neocenila.

Nejzajímavější a nejpodstatnější částí knihy je kapitola o Nadě, dívce, kterou Josef Škvorecký do literatury přivedl až v *Příběhu inženýra lidských duší* a která jako jedna z mála autorových postav nebyla jeho životopisci dosud „identifikována“. S pomocí Lydie Baštecké, donedávna vedoucí náchodského okresního archivu, se Tomáš Mazal pokusil její totožnost vypátrat. Škvorecký mu k tomu poskytl několik vodítek, někdy ovšemže rozporných, neboť i jemu se paměť reálná a paměť literární tu a tam smísila do podoby nostalgického černobílého filmu, který mají tak rádi jeho čtenáři. Jedním z „tipů“ byla informace, že jméno Naďa Jiroušková patřilo krásné dívce, která do fabriky skutečně docházela z Dobrošova (románové Černé hory), avšak autor Inženýra tímž jménem obdařil jinou dívku z fabriky, tu, s níž se pokusil ohrozit německé hospodářství. Mazal bere v potaz všechny autorovy informace a podněty, ale kapitola přesto končí bez kýžené „katarze“. Kartotéka zaměstnanců někdejší Metallbauwerke, kde si Danny s románovou Naděou naplánovali onu záhy odhalenou sabotáž, se bohužel nedochovala, na Dobrošově nebyla za protektorátu hlášena jakákoli Naďa, natožpak Jiroušková, a ačkoli Mazal v archivech našel tři slečny Jirouškové a jednu Naďu Jiránkovou, které mohly místně a „generačně“ připadat v úvahu, záhadu se mu nepodařilo rozluštit ani s pomocí posledních žijících pamětníků.

Některá tajemství prostě nejspíš mají být zachována...

Zdeněk Mráček

Obsah

Zdena Škvorecká: Milí přátelé	1
Michal Příbář: Rekapitulace místo úvodníku.....	2

Z TEXTŮ JOSEFA ŠKVORECKÉHO

Kapky jazzu v mých knihách	6
----------------------------------	---

STUDIE A ČLÁNKY

Alena Příbářová: Usnul jsem, nic se mi nezdálo	14
Sam Solecki: Soucitný prozaik Josef Škvorecký	20
Petr Šámal: Setkání v Praze, s cenzurou.....	23

ARCHIV

Zapomenutý dopis	30
------------------------	----

KRONIKA

Bibliografický přehled	33
------------------------------	----

KNIHY, KTERÉ NEVYŠLY V 68 PUBLISHERS

Inka Machulková: Jako Šimi odpouštíme	34
Michal Jareš: Obrňte se trpělivostí.....	35

UDÁLOSTI

Pavel Šidák: Zpráva o smutném konci Literární akademie.....	44
Michal Příbář: Jak dál v edici Spisů Josefa Škvoreckého	46

RECENZE

Milan Líčka: Zbabělci a hrdinové ožívají na jevišti.....	48
Pavel Herzog: A proč to celé dělali?.....	49
Zdeněk Mráček: O dvou holkách z Kostelce, ale hlavně o té třetí z Dobrošova...	52